

**ЦЕНТРАЛЬНА СПІЛКА СПОЖИВЧИХ ТОВАРИСТВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Голова приймальної комісії,
ректор Львівського торговельно-
економічного університету

проф.

П. О. Куцик

2018 року

ПРОГРАМА
вступних випробувань
для здобуття освітньо-наукового рівня доктора філософії
за спеціальністю 076 “Підприємництво, торгівля та біржова
діяльність”

ЛЬВІВ - 2018

Вступ

Програма вступних випробувань для вступу у Львівський торговельно-економічний університет для здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 076 "Підприємництво, торгівля та біржова діяльність" включає два блоки:

1. Організаційно-економічний;
2. Товарознавчий.

Основні дисципліни першого блоку циклу професійної підготовки з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності наступні:

- 1.1. "Основи підприємництва";
- 1.2. "Торговельне підприємництво";
- 1.3. "Організація торгівлі";
- 1.4. "Біржова діяльність";
- 1.5. "Економіка підприємства".

Другий блок включає наступні дисципліни:

- 2.1. "Товарознавство харчових продуктів";
- 2.2. "Теоретичні основи товарознавства";
- 2.3. "Товарознавство непродовольчих товарів";
- 2.4. "Експертиза товарів".

Для проведення вступних випробувань основні питання тем, поданих у цій програмі, представлено у вигляді тестів, з яких сформовано екзаменаційні білети. Питання білетів дозволяють перевірити знання студентів з проблематики, що стосуються суті сучасного підприємництва і економіки, організації торгівлі та біржової діяльності, теоретичних основ товарознавства та експертизи товарів, особливостей сучасного розвитку підприємництва і торгівлі, а також товарознавства та експертизи товарів; основних засад, механізмів, методів організації і управління підприємством, торговельною діяльністю, товарознавчими процесами і організацією експертизи, аналізу, діагностики, оцінювання та прогнозування процесів та явищ в сфері підприємництва і товарного обігу, товарознавства і експертизи товарів.

Перевірка знань із питань, передбачених даною програмою дає достатні підстави для висновку про рівень підготовки вступника і можливість продовження навчання для здобуття ступеня доктора філософії з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності.

ПРОГРАМА З ДИСЦИПЛІН “ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО” БЛОКУ

Програма з дисципліни “Організація торгівлі”

Тема 1. Сутність, функції і завдання організації торгівлі

Сутність поняття «торгівля», її виникнення та генезис. Функції торгівлі в економічному середовищі. Економічні та соціальні завдання торгівлі. Місце торгівлі в економічній системі. Сутність і зміст поняття «організація торгівлі». Організація торгівлі як структура і як процес. Взаємозв'язок і нерозривність понять «організація і технологія торгівлі», «організація та управління торгово-технологічними процесами». Організаційна діяльність в торгівлі.

Тема 2. Організаційна та функціональна структура торгівлі

Теоретичні основи організації внутрішньої торгівлі. Торгівля і товарний обіг в умовах ринкових відносин. Організаційна структура сфери торгівлі та характеристика її основних складових елементів. Типологія організацій торгівлі. Види суб'єктів торговельної діяльності. Організаційні форми торгівлі. Торговельне підприємство та торговельні одиниці як первинні елементи організаційної структури торгівлі. Організаційно-правові форми підприємств торгівлі в умовах ринкової економіки. Функціональна структура торгівлі. Торгівля як комплекс комерційних і технологічних процесів, які забезпечують купівлю-продаж товарів та послуг. Роздрібна та оптова торгівля як основні складові функціональної структури торгівлі. Торговельні об'єкти як основа МТБ суб'єктів торговельної діяльності, їх характеристика.

Інноваційний розвиток торгівлі як важлива передумова ефективного функціонування сфери товарного обігу. Передумови створення єдиного технологічного ланцюга (ЄТЛ) товаропросування. Принципи та умови створення ЄТЛ товаропросування. Комерційні і технологічні вимоги до товару. Пакетування і контейнеризація вантажів як основа індустріалізації товаропросування. Організація процесу товаропросування в системі торговельної логістики.

Регулювання торговельної діяльності в Україні. Зміст і форми регулювання торговельної діяльності в Україні. Методи регулювання діяльності в галузі торгівлі. Основні нормативні акти, які регулюють торговельну діяльність.

Тема 3. Організаційні основи діяльності підприємств оптової торгівлі

Сутність понять “оптова торгівля”, “посередницька діяльність”, “оптовий

посередник”, “оптовий торговий посередник”. Визначальні фактори необхідності і подальшого розвитку оптових торгових та інших посередників, їхні функції. Сутність і завдання оптової торгівлі в умовах соціально-орієнтованої ринкової економіки. Об’єктивні основи, характерні особливості, закономірності, тенденції і принципи розвитку оптової торгівлі. Роль оптових підприємств у доведенні товарів від виробників до споживачів на внутрішньому і зовнішніх ринках. Особливості оптових торгових посередників із повним і обмеженим циклом обслуговування. Послуги, які надають оптові торговельні посередники.

Оптові торговельні підприємства, їх економічні, організаційні та юридичні ознаки. Види оптових підприємств, їх класифікація і роль в процесі товаропросування. Перспективні типи підприємств оптової торгівлі. Дрібно-оптові склади-магазини (гуртівні). Торгові та технологічні функції оптових підприємств. Організаційна структура і роль організаційних підрозділів оптових підприємств у забезпеченні їх торгово-технологічного процесу. Зміст основних, допоміжних, обслуговуючих операцій оптових підприємств. Оптові організації, їх види та функції.

Напрямки перспективного розвитку підприємств оптової торгівлі. Глобалізація оптової торгівлі: зарубіжний досвід. Державне регулювання розвитку оптової торгівлі в Україні та шляхи його удосконалення.

Тема 4. Організація оптових закупівель і продажу товарів та їх документальне оформлення

Оптова закупівля товарів. Сутність, мета і принципи організації закупівельної роботи. Організація закупівлі товарів. Фактори, що впливають на процес організації оптових закупівель. Закупівельні стратегії. Підготовка до оптових закупівель товарів. Джерела оптових закупівель та методи закупівель. Види постачальників товарів, їх вивчення. Пошук, оцінка постачальників, обґрунтування їх вибору. Методика вибору постачальників на основі експертної оцінки. Досвід зарубіжних фірм щодо пошуку постачальників товарів і методики їх вибору, організації закупівлі товарів і роботи з їх постачальниками. Форми оптових закупівель товарів. Прямі та опосередковані господарські зв'язки в системі закупівель товарів: особливості та фактори їх вибору. Оптові закупівлі товарів на ярмарках. Види оптових ярмарків та порядок їх проведення. Оптові закупівлі товарів за прямими зв'язками.

Виставки контрактного характеру та порядок закупівлі товарів на них. Місце товарних бірж і аукціонів в оптовій закупівлі споживчих товарів. Аукціонна торгівля на оптових ринках сільськогосподарської продукції. Договірні відносини при оптових закупівлях товарів. Законодавчо-нормативна

база, що регулює взаємовідносини постачальників товарів та оптових покупців: Господарський кодекс України, Міжнародні правила «Інкотермс» та ін. Зміст договорів купівлі-продажу та поставки товарів. Договір поставки товарів та порядок його укладення.

Сутність оптового продажу товарів. Форми оптового продажу товарів та фактори, що впливають на їх вибір. Організація оптового продажу товарів в оптових торговельних підприємствах. Методи оптового продажу товарів з підприємств оптової торгівлі.

Особливості продажу товарів у дрібно-оптових складах-магазинах традиційного типу і складах-магазинах самообслуговування (типу «cash and carry»).

Тема 5. Складська мережа

Поняття складу. Елементи складського господарства. Роль складів у процесі товаропросування, їх класифікація і види. Основні види складських будівель і технологічні вимоги до їх улаштування. Номенклатура типів складів. Відкриті, напіввідкриті і закриті склади. Закриті склади як основний вид складських будівель.

Види складських приміщень (зон), їх взаємозв'язок і технологічні планування. Структура і призначення приміщень загальнотоварних і спеціальних складів. Улаштування й планування загальнотоварних складів. Улаштування й планування спеціальних складів. Обладнання складів як елемент складського господарства. Основні види обладнання складів підприємств оптової торгівлі. Роль, вимоги, основи класифікації, характеристика найбільш розповсюджених видів технологічного обладнання для зберігання і пакетування товарів на складах, підйомно-транспортного обладнання, ваговимірювального і фасувального обладнання. Основи проектування загальнотоварних і спеціальних складів. Методичні підходи щодо визначення потреби у складах та їх розміщення. Методики розрахунку потреби в складській площі і місткості складів. Методика розрахунку площі приміщень загальнотоварного складу. Основні положення проектування генерального плану розвитку складського комплексу оптового торговельного підприємства.

Особливості роботи нових видів складів: консигнаційних, складів-магазинів самообслуговування, митних, загального користування, складів готельного типу, гарантійного зберігання та ін.

Показники ефективності використання складів. Показники, що характеризують стан розвитку та ефективність використання складського господарства. Стан розвитку складської мережі в торгівлі України. Зарубіжний досвід розвитку складської мережі. Основні напрями розвитку та підвищення

ефективності використання складської мережі в торгівлі України.

Тема 6. Організація технологічних процесів і праці на складах

Сутність складського технологічного процесу, його завдання і складові частини. Принципова схема руху товарного потоку на складі, схема організації технологічного процесу на загальнотоварному складі. Фактори, які впливають на організацію складського технологічного процесу, принципи його раціональної організації. Складові елементи технологічного процесу на складах та принципи його раціональної організації.

Організація виконання операцій технологічного процесу загальнотоварних і спеціальних складів. Надходження товарів на склади оптових підприємств. Способи доставки товарів на склад. Організація і технологія розвантажування транспортних засобів на складі. Способи розвантажування транспорту. Технологія переміщення товарів у експедицію або до місця приймання. Управління вантажно-розвантажувальними і транспортними операціями на складах. Завдання раціональної організації приймання товарів за кількістю та якістю.

Механізація та автоматизація технологічних процесів на складах оптових підприємств. Система машин в оптовій торгівлі.

Управління торгово-технологічними процесами і організація праці на складах. Суть управління торгово-технологічними процесами на складах. Прийоми, методи, технічні засоби управління. Системи оперативного управління. Завдання управління торгово-технологічними процесами складу. Організація управління операціями технологічного процесу на складі. Технологічні карти організації складських процесів. Зарубіжний досвід організації технологічного процесу на складах і його використання у практиці торгівлі України.

Організація праці на складах підприємств оптової торгівлі і шляхи підвищення її ефективності. Розподіл і кооперація праці. Форми організації праці та форми матеріальної відповідальності на складах. Суть і основні напрямки наукової організації праці на складах оптових підприємств.

Тема 7. Організаційні основи функціонування роздрібною торгівлі

Сутність, зміст і особливості роздрібною торгівлі. Завдання і функції роздрібною торгівлі в умовах ринкових відносин. Необхідність створення конкурентного середовища в роздрібною торгівлі. Схеми функціональної моделі торговельного обслуговування населення. Модель стандартного торговельного обслуговування населення. Модель індивідуального торговельного

обслуговування населення.

Роздрібні торговельні підприємства та організації, їх види й функції. Юридичний статус підприємств роздрібної торгівлі. Роздрібні торговельні підприємства та торговельні одиниці. Організаційно-правові форми підприємств роздрібної торгівлі. Умови і порядок створення роздрібного торговельного підприємства. Основи визначення економічної доцільності створення роздрібного торговельного підприємства. Визначення точки безбитковості та точки мінімальної рентабельності підприємства роздрібної торгівлі. Основи чинного порядку реєстрації та отримання дозвільних документів на право торговельної діяльності в роздрібній торгівлі. Організаційна структура роздрібного торговельного підприємства. Функції основних підрозділів роздрібного торговельного підприємства. Корпоративні, добровільні мережі магазинів, торгові конгломерати та інші види об'єднань в роздрібній торгівлі.

Тема 8: Організаційна побудова і розвиток роздрібної торговельної мережі

Стан розвитку роздрібної торговельної мережі в Україні. Основні напрями удосконалення структурно-територіальної організації роздрібної торговельної мережі. Тенденції розвитку роздрібної торговельної мережі в країнах із розвинутою ринковою економікою. Класифікація та види торговельних об'єктів, їх характеристика і роль у торговельному обслуговуванні покупців. Торгові і технологічні функції магазинів. Функції управління та господарського обслуговування магазинів з правами юридичної особи. Класифікація магазинів. Спеціалізація магазинів: її сутність, значення та форми. Типізація магазинів, її сутність і значення. Номенклатура типів магазинів. Типи міських і сільських магазинів. Перспективні типи магазинів. Сучасні проблеми типізації магазинів у роздрібній торгівлі. Торговельні, торговельно-розважальні центри: особливості, види, стан і перспективи розвитку. Особливості об'єктів дрібно-роздрібної торговельної мережі. Характеристика торговельних об'єктів дрібно-роздрібної торговельної мережі: пункти некапітальної забудови, засоби пересувної торгівлі.

Ефективність функціонування роздрібної торговельної мережі. Показники, які характеризують стан розвитку та ефективність використання роздрібної торговельної мережі. Планування розвитку торговельної мережі. Методичні підходи щодо визначення потреби в торговельних об'єктах, їх спеціалізації та вибору місця розташування на території населеного пункту. Основні принципи територіального розміщення різних видів і типів торговельних об'єктів.

Тема 9. Будова, улаштування і проектування роздрібних торговельних об'єктів

Класифікація будівель магазинів. Типи будівель, споруд, в яких розміщуються магазини. Вимоги до улаштування магазину. Архітектурно-будівельні, технологічні та економічні вимоги щодо торгових будівель і споруд. Конструктивні елементи торгових будівель і технологічні вимоги щодо них.

Вимоги щодо улаштування будівель магазинів. Характеристика загальнотехнічних улаштувань магазинів. Об'ємно-планувальні і конструктивні рішення будівель магазинів. Склад і взаємозв'язок приміщень магазинів. Основні вимоги щодо складання схеми технологічного планування магазину. Склад (перелік), функції, технологічний взаємозв'язок приміщень магазинів, які торгують продовольчими (або непродовольчими) товарами. Основні види торгово-технологічного обладнання роздрібних торговельних об'єктів. Торгові меблі. Торговий інвентар. Торгове холодильне обладнання. Торгове вимірювальне обладнання. Реєстратори розрахункових операцій. Вибір торгового обладнання для оснащення магазинів. Дизайн магазину і його атмосфера. Інтер'єр і рекламно-інформаційне оформлення магазину.

Оцінка і техніко-економічні показники ефективності використання будівлі, приміщень магазину. Техніко-економічні показники ефективності використання торговельної площі магазину.

Основи проектування будівель роздрібних торговельних об'єктів. Проектування ділянки забудови магазинів. Особливості проектування об'єктів дрібнороздрібної торговельної мережі.

Тема 10. Організація торгово-технологічного процесу в магазині

Зміст торгово-технологічного процесу в магазині. Торгові (комерційні) та технологічні операції в магазині. Основні та допоміжні операції торгово-технологічного процесу в магазині. Завдання раціональної організації торгово-технологічного процесу в магазині. Фактори, які впливають на організацію торгово-технологічного процесу в магазині.

Складові частини технологічного процесу в різних видах роздрібних торговельних об'єктів. Структура технологічного процесу магазину, принципи його організації. Основні схеми організації технологічного процесу в магазинах. Схеми організації технологічного процесу магазину, який працює з використанням тари-обладнання. Організація виконання основних і допоміжних операцій технологічного процесу в магазині. Організація і технологія розвантажування транспортних засобів і внутрішньомагазинного транспортування товарів у магазинах.

Механізація та автоматизація технологічних процесів у магазинах. Місце і роль механізації роздрібної торгівлі в транспортно-технологічній схемі руху товарів. Стан технічного оснащення і механізації в торгівлі. Система показників оцінки рівня механізації та автоматизації в магазинах. Стадії механізації та автоматизації.

Карти організації праці. Технічні засоби управління торгово-технологічним процесом. Роль комп'ютерної техніки в автоматизації управління підприємством роздрібної торгівлі. Системи штрихового кодування та автоматизованого збору даних і їх місце в системах управління магазинами. Засоби автоматизованої ідентифікації та обробки інформації штрихового кодування.

Тема 11. Організація продажу товарів і обслуговування покупців у магазинах

Суть, завдання і значення раціональної організації операцій торговельного обслуговування покупців у магазині. Типові елементи процесу роздрібного продажу товарів. Форми і методи роздрібного продажу товарів. Методи роздрібного продажу товарів у магазинах та перспективи їх розвитку. Фактори, які впливають на вибір методу роздрібного продажу товарів. Організація продажу товарів і обслуговування покупців. Організація і технологія продажу товарів з індивідуальним обслуговуванням покупців та умови його ефективного застосування. Прогресивні методи продажу товарів.

Методи стимулювання збуту товарів і послуг. Методи активізації продажу товарів у магазинах. Мерчандайзинг як ефективний спосіб стимулювання імпульсивного попиту.

Рекламна та інформаційна робота підприємств роздрібної торгівлі. Екстер'єр та інтер'єр магазину. Основні рекламні засоби. Засоби внутрішньомагазинної інформації.

Додаткові послуги магазинів у процесі торговельного обслуговування. Роль послуг, які надаються покупцям у магазинах, у забезпеченні конкурентоспроможності суб'єкта господарювання. Класифікація торговельних послуг та їх характеристика. Організація надання окремих видів торговельних послуг. Зарубіжний досвід щодо надання послуг покупцям.

Тема 12. Позамагазинні форми торговельного обслуговування

Позамагазинні форми роздрібного продажу товарів: їх роль у створенні конкуренції, класифікація і види.

Продаж товарів через об'єкти дрібнороздрібної торговельної мережі.

Організація продажу товарів у дрібнороздрібній торговельній мережі. Місце дрібнороздрібної торговельної мережі у загальній системі торговельного обслуговування населення. Організація продажу товарів і обслуговування покупців в об'єктах дрібнороздрібної торговельної мережі.

Роздрібний продаж товарів через торгові автомати. Особливості продажу товарів через торговельні автомати.

Організація пересувної торгівлі. Поняття пересувної торгівлі, її види. Сутність і технічні засоби для організації пересувної (розвізної і розносної) пересувної торгівлі. Особливості формування асортименту товарів в автомагазинах. Організація роботи автомагазинів. Організація і технологія продажу товарів та обслуговування покупців у автомагазинах.

Продаж товарів за замовленнями. Організація продажу товарів за замовленнями покупців в Україні та у країнах із розвинутою ринковою економікою. Продаж товарів вдома у покупців.

Поняття та види ярмарків з роздрібного продажу товарів, порядок їх проведення. Поняття та види базарів, основи їх організації.

Нові форми позамагазинного продажу товарів. Типи прямого роздрібного продажу товарів: за каталогами, за допомогою телебачення, комп'ютера. Особистий продаж товарів через торгових агентів вдома у покупців, на робочому місці та ін.

Особливі форми роздрібного продажу товарів. Комісійна торгівля непродовольчими товарами. Правила комісійної торгівлі непродовольчими товарами. Продаж товарів у кредит і в розстрочку (на виплату). Роздрібні аукціони.

Посилкова торгівля. Загальні засади організації посилкової торгівлі. Основні торговельні системи в посилковій торгівлі. Особливості продажу і розрахунків за товари в системах посилкової торгівлі.

Електронна торгівля. Мережа Інтернет як основа електронної торгівлі. Інтерактивна електронна торгівля: зарубіжний досвід. Зарубіжний досвід розвитку глобальної роздрібної торгівлі через мережу Інтернет та стан її розвитку в Україні. Особливості формування асортименту товарів у системах електронної торгівлі. Організація показу товарів у електронному магазині. Організація замовлення товарів, доставка і розрахунки за товари у системах електронної торгівлі.

Організація торгівлі на ринках. Суть та особливості торгівлі на ринках, її роль та соціально-економічне значення. Класифікація підприємств ринків: види, матеріально-технічна база, організація роботи і обслуговування покупців. Загальні вимоги до організації роботи ринків в Україні. Правила торгівлі на ринках. Особливості організації роботи продовольчих і непродовольчих ринків.

Концепція вдосконалення функціонування ринків з продажу продовольчих та непродовольчих товарів.

Тема 13. Норми і правила торговельного обслуговування

Порядок провадження торговельної діяльності. Основний зміст нормативних актів, які регулюють торговельну діяльність. Основні правила роботи магазинів, дрібнороздрібної торговельної мережі, фірмових магазинів, магазинів-салонів. Основні правила роздрібної торгівлі окремими видами товарів. Захист прав споживачів у торгівлі. Вітчизняний та зарубіжний досвід захисту прав та інтересів споживачів.

Культура торгівлі та показники її рівня. Поняття культури торгівлі та її складові. Складові елементи культури торгівлі. Культура торгівлі і фактори, що її обумовлюють. Культура обслуговування покупців. Якість торговельного обслуговування покупців. Основні показники якості торговельного обслуговування. Система показників та методика оцінки рівня торговельного обслуговування покупців у магазині.

Державний та громадський контроль за виконанням нормативних актів щодо забезпечення належного торговельного обслуговування населення. Органи захисту прав споживачів у системі контролю за діяльністю підприємств торгівлі. Організація перевірок та інспектування діяльності роздрібних торговельних об'єктів в Україні.

Тема 14. Організація і технологія товаропостачання роздрібної торговельної мережі

Сутність поняття «товаропостачання роздрібної торговельної мережі». Основні вимоги і завдання раціональної організації товаропостачання роздрібної торговельної мережі в умовах ринкових відносин. Визначальні фактори організації системи товаропостачання роздрібної торговельної мережі та її ефективності.

Форми і методи товаропостачання. Вибір джерел і форм товаропостачання роздрібної торговельної мережі. Організація товаропостачання роздрібних торговельних об'єктів, що входять до складу корпоративної торговельної мережі та інших видів об'єднань. Організація товаропостачання торговельних об'єктів, що належать фізичним особам-підприємцям.

Використання матеріалів вивчення попиту для обґрунтування замовлень на поточне завезення товарів. Організація подання замовлень на завезення товарів у магазини.

Організація завезення товарів у роздрібні торговельні підприємства.

Способи (методи) доставляння товарів. Організація і технологія централізованої доставки товарів (ЦДТ). Організація і технологія децентралізованого завезення товарів (ДДТ) зі складів оптових підприємств та від інших постачальників. Прогресивні технологічні схеми товаропостачання. Індустріальна схема товаропостачання на базі використання тари-обладнання. Технологія завантажування товарів на транспортні засоби.

Управління товаропостачанням роздрібною торговельною мережі. Удосконалення управління транспортно-технологічним процесом товаропостачання роздрібною торговельною мережі.

Тема 15. Організація перевезень торговельних вантажів

Місце транспорту в системі суспільного виробництва. Транспорт загального і не загального користування. Роль транспорту в торгівлі. Основні види транспортних засобів і умови їх ефективного застосування в ринковій економіці. Роль транспорту у перевезенні товарів, його види та особливості. Стан розвитку транспорту в Україні та в розвинутих країнах світу. Управління транспортом. Роль Міністерства інфраструктури України в розвитку транспортного комплексу та у координації перевезення товарів різними видами транспорту. Загальні основи планування перевезення товарів.

Транспортно-експедиторське обслуговування підприємств торгівлі. Роль і завдання оптимізації транспортно-експедиційного обслуговування (ТЕО) торгівлі. Складові елементи ТЕО торгівлі. Логістичні центри та їх роль в організації перевезення товарів. Сутність, принципова схема технологічного процесу транспортно-експедиційного обслуговування торгівлі автомобільним транспортом. Класифікація автомобільних перевезень. Організація перевезень товарів власним транспортом торговельних підприємств. Організація перевезень торговельних вантажів транспортом загального користування.

Тема 16. Організація і технологія тарних операцій в торгівлі

Роль і функції тари й упаковки в організації торгово-технологічних процесів і товаропросування. Основні вимоги до тари. Класифікація тари. Основні види тари, перспективи їх використання в Україні. Вимоги щодо тари для різних продовольчих і непродовольчих товарів. Функції споживчої, транспортної тари, тари-обладнання. Перспективні види тари.

Уніфікація й стандартизація тари, її маркування. Якість тари та критерії її визначення. Категорії якості основних найбільш розповсюджених видів тари. Тарне господарство в торгівлі, умови його раціональної організації. Організація тарних операцій у торгівлі. Нормативно-правова база організації тарних

операцій в торгівлі. Основні нормативні документи, що регламентують порядок організації тарообороту. Правила застосування, обігу і повернення засобів упаковки багаторазового використання в Україні. Правила повторного використання дерев'яної, картонної тари і паперових мішків в Україні. Документальне оформлення обороту тари.

Зарубіжний досвід розвитку виробництва тари і пакувальних матеріалів, їх повторного використання, переробки та утилізації. Шляхи розвитку виробництва тари в Україні та скорочення витрат і втрат по тарі.

Програма з дисципліни “Біржова діяльність”

Тема 1. Сутність біржової діяльності та тенденції її розвитку

Сутність, зміст та тенденції розвитку біржової діяльності на організованих оптових ринках. Історія виникнення товарних бірж. Огляд розвитку біржової торгівлі. Сучасні умови розвитку та особливості біржової діяльності в Україні.

Основні риси біржової торгівлі. Біржа, як елемент організованого ринку та її основні риси. Задачі та функції біржових ринків. Види бірж, їх функції та значення. Роль біржі в організації та обслуговуванні торгівлі.

Еволюція розвитку біржової торгівлі за кордоном. Основні етапи та тенденції розвитку світової біржової торгівлі. Світові біржові центри та їх роль в організації економічного обороту.

Роль товарних бірж у сучасній світовій економіці. Фактори, що впливають на розвиток біржової торгівлі. Послуги, що надаються товарною біржею. Основні тенденції та напрями розвитку товарних бірж.

Тема 2. Регулювання біржової діяльності

Поняття та необхідність регулювання біржової діяльності. Моделі регулювання та контролю на біржових ринках. Загальна характеристика системи регулювання біржової діяльності в Україні. Законодавчо-нормативне регулювання діяльності бірж в Україні. Система управління біржової діяльністю. Основні принципи державного регулювання: суспільна корисність, гласність та відкритість торгів, захист та гарантії прав всіх учасників біржової торгівлі. Основні форми державного регулювання: створення єдиної нормативної бази, контроль за діяльністю бірж, ліцензування.

Саморегулювання біржової діяльності в Україні. Принципи та форми саморегулювання. Внутрішні біржові нормативні акти: договір засновників, статут біржі, правила біржової торгівлі.

Міжнародні угоди та стандарти біржової діяльності. Стратегічне управління біржовою діяльністю.

Тема 3. Види товарних бірж та особливості їх діяльності в Україні

Визначення товарної біржі та її функції. Особливості діяльності товарних бірж в Україні. Закон України «Про товарну біржу». Класифікація товарних бірж. Правила роботи товарної біржі. Основні етапи розвитку товарних бірж в Україні. Тенденції та завдання розвитку товарних бірж в Україні.

Види товарних бірж: за регіоном дії, за характером асортименту товарів, за характером біржових угод, за ступенем відкритості, за організаційно-правовими формами.

Поняття про організаційну структуру біржі. Організаційно-права форма, статус і склад учасників товарної біржі. Організаційна структура та функції структурних підрозділів. Органи управління біржею. Загальні збори засновників та членів біржі, їх завдання та функції. Біржовий комітет (рада), його задачі та функції. Правління (дирекція) біржі, його задачі та функції. Ревізійна комісія. Котирувальна комісія. Арбітражна комісія. Маклеріат. Розрахунково-клірингова палата. Комісія по прийманню членів. Довідково-інформаційний відділ. Бюро товарних експертиз. Відділ реклами. Відділ маркетингу. Відділ економічного аналізу. Комісія по біржовій етиці. Тарифно-транспортний відділ. Відділ комп'ютеризації.

Учасники біржової торгівлі: брокери, дилери, біржові спекулянти, маклери, помічники маклера, клерки. Учасники біржових торгів і порядок їх допуску. Поняття про брокерську та дилерську діяльність. Брокерська діяльність: суть та функції брокерських фірм. Порядок організації та акредитації брокерської контори на біржі. Джерела доходів брокерських контор. Брокерські документи. Відкриття рахунку клієнту. Переказ рахунків. Обслуговування рахунків клієнтів.

Тема 4. Матеріально-технічне забезпечення бірж

Сутність та основне призначення матеріально-технічної бази біржі. Складові матеріально-технічної бази біржі. Основні статті доходу біржі. Основні фонди бірж: приміщення, споруди, транспортні засоби, засоби автоматизації, господарський інвентар та інші фонди. Оборотні засоби бірж: оборотні фонди та фонди обігу. Оборотні фонди: запаси матеріалів для господарських потреб, малоцінні та швидкозношувані предмети із строком придатності до одного року незалежно від вартості. Фонди обігу: запаси товарів на біржових складах, відвантаження товари, грошові засоби в касі, на банківських рахунках, у розрахунках за закуплені та продані біржові товари тощо.

Тема 5. Розвиток системи електронної біржової торгівлі

Історія становлення електронної біржової торгівлі. Основні системи електронної біржової торгівлі. Розвиток біржового електронного трейдингу в Україні. Огляд сучасних електронних біржових систем. Схема функціонування системи електронної біржової торгівлі. Загальна характеристика та основні компоненти електронної біржової системи. Особливості функціонування електронної біржової торгівлі. Особливості роботи системи Глобекс. Переваги та недоліки електронної біржової торгівлі.

Тема 6. Біржові товари та принципи формування товарної спеціалізації брокерів

Види біржових товарів та їх характеристика. Вимоги до біржових товарів. Біржові товари, що реалізуються на біржах України. Класифікація сучасного асортименту біржових товарів. Критерії класифікації товарів, що реалізуються на товарній біржі. Основні тенденції зміни складу біржових товарів. Вимір біржових товарів і критерії формування лотів.

Принципи та послідовність формування товарної спеціалізації брокерів. Етапи формування товарної спеціалізації брокерів. Умови вибору товарної спеціалізації. Формування необхідного рівня знань про товар. Параметри дослідження товарного ринку.

Біржовий потенціал товарного ринку України. Показники, що характеризують біржовий потенціал товарного ринку. Інформація про досвід роботи провідних товарних бірж України.

Тема 7. Види біржових угод і операцій на товарній біржі

Сутність, види та характеристика біржових угод. Порядок укладання та оформлення біржових угод.

Особливості угод з реальним товаром. Особливості угод із негайною поставкою товару. Характеристика угод із відтермінованим строком поставки товару. Порядок укладання та виконання угод із реальним товаром. Угоди з заставою на покупку. Угоди з заставою на продаж. Угоди з премією. Умовні угоди. Біржові угоди на базі форвард-контрактів та їх різновидності.

Біржові операції. Основні завдання біржових операцій. Види біржових операцій. Види страхування цінового ризику. Спекулятивні біржові операції.

Біржові накази: основний зміст та класифікація. Ринковий наказ. Ліміт наказ. Стоп-наказ. Стоп-ліміт наказ. Дискретний наказ.

Тема 8. Формування та котирування цін на товарній біржі

Принципи формування цін на товарній біржі. Види біржових цін. Додаткові умови, що обмежують виявлення функції пропозиції від ціни. Ситуації, за яких функція попиту від ціни не працює. Фактори, що обумовлюють зміну попиту на товари (крім ціни). Встановлення ціни рівноваги на біржі. Структура елементів біржової ціни на товар. Основні види цінових знижок, що використовуються у практиці біржової торгівлі. Види біржових цін: основні та другорядні. Види цінової стратегії та політика продавця на товарній біржі. Форми цінової політики.

Сутність та правила біржового котирування цін. Сутність біржового котирування. Порядок розрахунку типових біржових цін. Основні правила

котирування цін на товарних біржах. Система показників біржового котирування цін.

Тема 9. Кліринг та розрахунки за біржовими угодами

Сутність і функції клірингу та розрахунків. Історія становлення біржових клірингових установ. Класифікація клірингу та розрахунків. Особливості функціонування клірингових палат ф'ючерсних бірж.

Характеристика умов платежу за біржовими угодами. Строки платежу. Форми розрахунків за біржовими угодами. Форми безготівкових платежів. Послідовність розрахункових операцій. Організація розрахункових операцій на біржі. Розрахункова палата. Забезпечення додаткових фінансових гарантій розрахункової палати. Застава: застава продавця, застава покупця.

Кліринг та розрахунки на ринку цінних паперів. Поняття та види маржі у ф'ючерсній торгівлі. Маржа: початкова, підтримуюча, варіаційна. Методи здійснення грошових розрахунків між покупцями та продавцями на товарній біржі. Основні етапи розрахунково-клірингового процесу на ринку ф'ючерсних контрактів.

Основні напрями розвитку систем клірингу та розрахунків.

Тема 5. Організація та технологія біржових торгів на товарній біржі

Організаційно-фінансові умови біржової торгівлі: наявність законодавчо-правової бази; кваліфікований персонал; сучасні засоби зв'язку та інформації; ефективна система клірингу та збору депозитів; обґрунтовані та розроблені ф'ючерсні контракти.

Порядок організації та проведення біржових торгів. Фази здійснення торгового процесу: інформаційна фаза, фаза передачі наказу, фаза укладання угоди, фаза розрахунків. Методи проведення біржових торгів: публічні та електронні. Форми проведення біржових торгів: простий аукціон (англійський, голландський), подвійний аукціон. Технологія проведення і регламент біржових торгів.

Технологія виконання біржових наказів. Відміна біржових наказів. Звітність про виконання біржових наказів. Особливості проведення електронних біржових торгів. Електронні торгові системи. Етапи укладання біржової угоди в електронній системі. Електронні торгові системи найбільших бірж: GLOBEX, LIFFE CONNECT.

Тема 10. Торгівля ф'ючерсними контрактами та опціонами на біржі

Сутність, мета і завдання ф'ючерсної торгівлі. Суть та види фінансових ф'ючерсів. Відсоткові фінансові ф'ючерси. Поняття та цілі ф'ючерсних угод.

Особливості укладання угод та порядок їх виконання в торгівлі ф'ючерсами. Ф'ючерсний контракт: структура, зміст та відмінні особливості. Способи урегулювання (ліквідації) ф'ючерсних контрактів. Технологія біржової торгівлі ф'ючерсами. Система ціноутворення в біржовій торгівлі ф'ючерсами. Взаємозв'язок готівкових та ф'ючерсних цін. Економічна функція поставки за ф'ючерсними контрактами. Організація поставки за ф'ючерсними контрактами. Поставка за ф'ючерсними контрактами з фінансовими інструментами.

Поняття та види опціонів на біржі. Опціонні стратегії у біржовій торгівлі. Опціони з фінансовими інструментами. Опціонні угоди: особливості укладання та різновидності. Опціон на закупівлю (опціон колл). Опціон на продажу (опціон пут). Подвійний опціон (опціон дабл). Основні характеристики ціни опціонна (премії). Фактори, що впливають на ціну опціонна. Опціонний серед: вертикальний, горизонтальний, діагональний. Механізм торгів з біржовими опціонами.

Тема 11. Фондова та валютна біржі

Фондовий ринок як складова частина фінансового ринку. Суть, завдання та цілі функціонування фондового ринку. Види ринків цінних паперів. Організаційно-правовий статус, структура і функції фондової біржі. Система управління фондовою біржею. Особливості функціонування і регулювання діяльності фондової біржі. Правила роботи фондової біржі.

Учасники фондового ринку і фінансові посередники: емітенти, інвестори, організатори, посередники. Професійні учасники та види діяльності на ринку цінних паперів. Брокерські фірми на фондовій біржі. Інституціональні інвестори на фондовій біржі. Фінансові посередники. Інвестиційні банки, компанії та фонди: суть та основні поняття. Комерційні банки як емітенти та інвестори на фондовій біржі. Акціонерні інвестиційні фонди: організаційно-правова форма та мета створення. Пайові інвестиційні фонди: організаційно-правова форма, мета створення та особливості функціонування. Види пайових інвестиційних фондів: відкритий, інтервальний, закритий.

Валютний ринок: суть, функції та особливості функціонування. Державне регулювання валютного ринку. Організаційна структура і функції валютної біржі. Учасники валютних торгів на біржі. Правила роботи валютної біржі.

Тема 12. Організація та проведення торгів на фондовій біржі

Цінні папери як біржовий товар: суть, основна характеристика та класифікація. Операції комерційних банків із цінними паперами. Похідні та інші види цінних паперів. Поняття портфеля цінних паперів, його види та принципи формування. Котирування цін на цінні папери.

Сутність, види та характеристика біржових угод на фондовій біржі. Касові та термінові угоди: суть, особливості здійснення та різновиди. Контракти на індекси фондових бірж. Процедура лістингу.

Етапи підготовки торгів на фондовій біржі. Процедура проведення торгів. Оформлення і виконання біржових угод.

Тема 13. Основи функціонування валютної біржі

Валютні курси, їх суть та види. Фактори, що впливають на валютний курс. Державне регулювання валютного курсу. Вимоги до валюти як товару. Котирування. Крос-курс.

Суть та види валютних біржових операцій. Касові операції «спот». Термінові операції: форвардні, ф'ючерсні, опціонні. Операції «своп». Ф'ючерсні контракти з валютою.

Порядок проведення валютних торгів. Оформлення валютних угод.

Тема 14. Концепція та практика хеджування

Стратегії хеджування. Суть та основні характеристики хеджування в торгівлі ф'ючерсними контрактами. Види цінкових ризиків. Види та техніка хеджування. Хеджування продажем. Хеджування закупівлею. Короткий хедж. Базисний ризик у хеджуванні. Особливості хеджування цінкових ризиків ринку реальних товарів. Хеджування курсових ризиків фінансових інструментів. Хеджування варіаційної маржі. Практика хеджування. Переваги та недоліки хеджування.

Тема 15. Спекулятивні операції в біржовій діяльності

Економічна суть та функції біржової спекуляції. Історія становлення біржової спекуляції. Види біржової спекуляції. Види біржових спекулянтів. Техніка спекулятивних операцій. Спекулятивні стратегії із застосуванням ф'ючерсних контрактів. Спекулятивні стратегії з опціонами. Управління грошовими засобами при спекулятивних операціях. Діяльність спекулянтів на сучасних біржових ф'ючерсних ринках.

Тема 16. Економічний аналіз та облік у сфері біржової діяльності

Суть та задачі економічного аналізу діяльності бірж. Форми і методи аналізу біржової діяльності. Аналіз фінансово-економічних результатів діяльності бірж. Основні економічні показники, що характеризують результати біржової діяльності: кількісні (обсяг оптового товарообороту, величина основного та оборотного капіталу, розмір прибутку, обсяг доходів та витрат тощо) та якісні (рентабельність,

рівень доходності, рівень витрат обертання, товарообіг, показники конкурентоспроможності тощо).

Суть та методи технічного аналізу у ф'ючерсній торгівлі. Види графіків у технічному аналізі. Цінові моделі: реверсивні та продовжуючі моделі. Обсяг торгівлі та відкриті позиції. Статистичні методи аналізу. Графіки «point-and-figures charts».

Прогнозна оцінка біржової діяльності. Сутність, мета та етапи дослідження біржової кон'юнктури. Система показників моніторингу кон'юнктури біржового ринку. Аналіз поточної біржової кон'юнктури. Розрахунок системи аналітичних показників. Вияв коливання кон'юнктури біржового ринку за конкретним біржовим товаром.

Особливості обліку в сфері біржової діяльності. Облік товарних біржових угод. Облік біржових операцій на фондовому ринку. Облік валютних операцій.

Тема 18. Взаємодія бірж на глобалізованих товарних ринках

Вплив бірж на міжнародну економіку і світові ринки. Система взаємозв'язків і взаємодії бірж. Суть, значення та напрями поєднання вертикальних і горизонтальних інтеграційних зв'язків у біржовій діяльності. Особливості побудови міжбіржових зв'язків. Вплив зовнішньоекономічних зв'язки на підвищення ефективності діяльності бірж. Особливості формування міжрегіональних зв'язків у біржовій діяльності.

Суть та значення біржової інформації. Біржова інформація і засоби її розповсюдження. Джерела інформації, необхідної для економічного аналізу діяльності бірж. Біржові індекси і порядок їх використання. Принципи інформаційної політики біржі. Класифікація біржової інформації. Характеристика поточної біржової інформації. Характеристика вільної біржової інформації. Суть та значення інформації про діяльність біржі. Зміст інформації про хід та підсумки біржових торгів. Збір, архівація, обробка та розповсюдження біржової інформації. Суть конфіденційної біржової інформації. Інсайдерська інформація на товарному біржовому ринку. Маніпулюванням на товарному біржовому ринку. Порядок оприлюднення біржової інформації. Суть та особливості інформаційних продуктів біржі. Види обмежень на поширення окремих видів біржової інформації.

Програма з дисципліни “Основи підприємництва”

Тема 1. Підприємництво як форма ділової активності

Сутність, зміст і природа підприємництва. Етапи розвитку теорій підприємницької діяльності. Сучасні концепції розвитку підприємництва. Соціально-економічні функції та складові підприємництва. Підприємництво і бізнес: співвідношення понять і зміст категорій. Інфраструктура підприємництва та її особливості. Стратегія розвитку підприємництва.

Система управління в сфері бізнесу. Правове регулювання підприємницької діяльності в Україні. Регуляторна політика держави в підприємницькій діяльності. Санкції до суб'єктів господарювання за порушення правил здійснення господарської діяльності.

Тема 2. Утворення суб'єктів підприємницької діяльності в Україні

Поняття підприємництва: об'єкт, суб'єкт, види. Організаційно-правові форми в сфері підприємництва. Організаційні одиниці підприємництва. Характеристика суб'єктів підприємницької діяльності. Форми кооперації великих, середніх і малих господарських структур.

Механізм і методи пошуку підприємницької ідеї. Алгоритм створення нового підприємства. Засновницькі документи та формування статутного фонду. Державна реєстрація юридичних осіб та фізичних-осіб підприємців. Критерії вибору банку для здійснення операцій і порядок відкриття рахунків в установах банків. Кредит як засіб фінансування підприємницької діяльності. Види кредитних послуг банків. Документальне оформлення кредиту. Лізинг як інструмент фінансування економічних операцій. Міжнародний лізинг.

Тема 3. Основи бізнес-планування

Бізнес-планування в підприємницькій діяльності. Суть інвестиційного проектування (бізнес-планування). Класифікація бізнес-планів. Формування інформаційного поля для розробки бізнес-плану. Методологія розробки бізнес-плану. Характеристика структури та змісту розділів бізнес-плану. Система показників оцінки ефективності інвестиційного проекту (бізнес-плану).

Тема 4. Стратегії підприємництва

Суть та види стратегії підприємництва. Класифікація ділових стратегій. Формування стратегії функціонування бізнес-структури у конкретному середовищі. Розробка конкурентної стратегії підприємництва. Характеристика сучасних моделей стратегічних досліджень. Типи інноваційних стратегій підприємства.

Тема 5. Етична та соціальна відповідальність підприємства

Вимоги в галузі етики до підприємницьких структур. Ставлення фірми до найменшого працівника. Ставлення найманого працівника до фірми. Взаємовідносини фірми з іншими економічними агентами. Взаємовідносини фірми з не бізнесовими групами. Ділова етика.

Тема 6. Підприємницька діяльність у сфері роздрібної торгівлі

Господарсько-торговельна діяльність та її правове регулювання. Сучасні формати роздрібного бізнесу. Організація дрібно-роздрібного бізнесу. Роздрібні ринки як елемент торговельного підприємництва. Відповідальність суб'єктів господарювання сфери торговельного обслуговування за порушення прав споживачів.

Тема 7. Підприємницька діяльність у сфері оптової торгівлі

Оптова торгівля як сфера підприємництва. Суб'єкти оптової торгівельної діяльності. Характеристика основних видів інноваційних комерційних структур в оптовій торгівлі. Організація комерційних операцій в оптовій торгівлі.

Тема 8. Підприємництво у ресторанному господарстві

Створення підприємницьких структур у сфері ресторанного бізнесу. Функції закладів ресторанного господарства. Послуги у ресторанному бізнесі, їх стандартизація і сертифікація. Оцінка конкурентоспроможності закладів ресторанного господарства. Управління стратегічним розвитком підприємствам ресторанного господарства. Сучасні стратегії підприємств ресторанного господарства.

Тема 9. Підприємницька діяльність у туризмі

Суть і зміст підприємницької діяльності у туристичній галузі. Роль туристичних кластерів у розвитку туристичної індустрії. Нормативно-правове регулювання туристичного бізнесу. Формування та реалізації туристичного продукту. Сучасні стратегії підприємств туристичного бізнесу.

Тема 10. Готельно-туристичне підприємство

Загальні положення про готельний бізнес в Україні. Уніфікація та стандартизація готельних послуг. Формування цінової політики в готелях і тур комплексах. Формування збутової політики. Комерційна діяльність в готелях і туристичних комплексах.

Програма з дисципліни “Торговельне підприємництво”

Тема 1. Сутність, роль підприємництва та його особливості в сфері торгівлі

Підприємництво як соціально-економічна категорія і процес. Торговельне підприємництво: причини, види, форми прояву. Особливості торговельного підприємництва. Передумови та визначальні фактори розвитку підприємницької діяльності в торгівлі. Класифікація торговельного підприємництва. Характеристика окремих видів підприємництва. Стан і тенденції розвитку підприємництва в Україні. Роль і місце малого підприємництва в економічній системі. Особливості торговельного підприємництва і перспективи його розвитку в Україні. Проблеми сучасного розвитку підприємництва в Україні. Зарубіжний досвід розвитку бізнесу.

Тема 2. Державне регулювання підприємницької діяльності та самоорганізація суб'єктів торговельного підприємництва

Державна політика і організаційно-економічні механізми регулювання підприємницької діяльності. Регуляторна державна політика в сфері підприємництва. Законодавче і нормативне регулювання підприємницької діяльності. Система контролю і нагляду за діяльністю суб'єктів підприємництва. Органи державного регулювання торговельного підприємництва. Взаємовідносини державних органів і бізнесу. Торгово-промислові палати. Компетенції третейських судів. Державна підтримка підприємництва.

Тема 3. Організаційно-правові форми торговельного підприємництва

Сутність організаційно-правової форми підприємницької діяльності. Прості організаційно-правові форми. Складні організаційно-правові форми: асоціації, корпорації. Форми кооперації великих, середніх та малих підприємств. Поняття суб'єкта підприємницької діяльності. Основні види суб'єктів господарювання в торгівлі та їх класифікація

Тема 4. Утворення суб'єктів торговельного підприємництва

Особливості підприємництва в системі внутрішньої торгівлі. Порядок прийняття рішення про утворення суб'єкта підприємницької діяльності. Необхідні документи для державної реєстрації. Після реєстраційні процедури легітимізації суб'єкта підприємництва. Особливості організації суб'єктів підприємницької діяльності із зарубіжним капіталом.

Тема 5. Загальна характеристика сфер торговельного підприємництва

Сутність, зміст і особливості підприємницької діяльності в роздрібній торгівлі. Можливості створення магазинів різних типів. Форми підприємницької діяльності та їх особливості в сфері оптової торгівлі. Суб'єкти оптової торговельної діяльності. Загальні особливості підприємницької діяльності у сфері ресторанного господарства. Типологія ресторанних закладів. Підприємництво в сфері надання торговельно-посередницьких послуг. Підприємницька діяльність у сфері торговельної нерухомості.

Тема 6. Основи бізнес-планування

Суть бізнес-плану, мета його створення і призначення. Бізнес-план у ринковій системі господарювання. Підготовча стадія розробки бізнес-плану. Структура, логіка розробки та оформлення бізнес-плану. Продукт (товари та послуги) та ринок. Маркетинг-план. Торговельний план. Виробничий-план. Виробничий план. Організаційно-юридичний план. Оцінка ризиків та страхування. Оформлення, презентація та експертиза бізнес-плану. Практика бізнес-планування.

Тема 7. Стратегії торговельного підприємництва

Сутність і зміст стратегій підприємництва. Порядок та етапи розробки підприємницької стратегії. Конкурентна стратегія суб'єктів підприємництва. Особливості конкуренції в підприємницькій діяльності. Конкурентний потенціал торговельного підприємництва. Теоретико-методологічні засади розвитку конкурентного підприємництва. Загальні підходи до оцінки ефективності підприємницької діяльності. Управління ризиком в підприємницькій діяльності.

Тема 8. Фінансове забезпечення підприємницької діяльності

Фінанси підприємства. Фінансові відносини підприємства. Джерела формування фінансових ресурсів підприємства. Організація фінансового обслуговування. Кредит як засіб фінансування підприємницької діяльності. Види кредитних послуг банків. Документальне оформлення кредиту. Лізинг як інструмент фінансування економічних операцій. Міжнародний лізинг. Характеристика форм та різновидностей кредиту в міжнародній торгівлі. Основні види кредитних операцій на світовому ринку капіталів.

Тема 9. Кадрове забезпечення підприємницької діяльності

Кадри підприємства. Персонал підприємства: класифікація, структура. Кадрова політика. Політика добору кадрів, політика оплати праці, політика формування кадрових процедур, політика соціальних відносин. Набір кадрів. Джерела набору кадрів. Підбір кадрів. Формулювання вимог до майбутніх працівників. Наймання працівника на основі контракту. Стимулювання праці найманих робітників у бізнесі.

Тема 10. Етична та соціальна відповідальність торговельного підприємництва

Особистість підприємця та його ділові якості. Підприємництво та споживачі. Підприємництво та захист конкуренції. Відповідальність підприємців. Соціальна відповідальність підприємців.

Програма з дисципліни “Економіка підприємства”

Тема 1. Теорії та моделі підприємств

Поняття підприємства як суб'єкта ринкових економічних. Визначення підприємства як економічно самостійної первинної ланки сфери виробничих відносин. Організаційні та юридичні ознаки підприємства. Основні принципи функціонування підприємств. Місія й цілі підприємства. Функції, напрямки та види діяльності підприємства.

Нормативно-правова база функціонування підприємств та організацій. Правові основи функціонування підприємства. Господарський кодекс України, зміст його основних розділів. Визначення підприємства, як самостійної організаційної ланки. Установчі документи. Статут підприємства (організації). Генеральна тарифна угода й колективний договір. Інші правові документи, що регулюють окремі напрямки діяльності підприємства (організації).

Еволюція наукових теорій підприємства. Сутність неокласичної теорії підприємства. Технологічні теорії фірми. Інституційні теорії фірми. Теорія стратегічного планування І.Ансоффа. Характеристика інституціональної концепції підприємства. Виникнення та особливості еволюційної концепції розвитку підприємства. Підприємницька модель та її особливості. Агентська модель підприємства та її роль. Інтеграційна концепція підприємства як цілісної соціально-економічної системи. Сучасна концепція ре інжинірингу бізнесу. Характеристика трансформації моделі управління підприємством.

Тема 2. Основи підприємництва

Підприємницька діяльність як основна сучасна форма господарювання. Принципи здійснення, форми, типи й моделі підприємницької діяльності. Передумови та чинники розвитку підприємництва. Правові основи функціонування; порядок створення, державної реєстрації, реорганізації й ліквідації суб'єктів підприємництва.

Франчайзинг як особлива форма організації бізнесу. Виробнича та посередницька діяльність. Формування підприємницького середовища. Активізація підприємницької діяльності в Україні. Договірні взаємовідносини і партнерські зв'язки у бізнесі. Загальні принципи та етичні норми поведінки суб'єктів господарювання на ринку. Підприємницькі договори (контракти, угоди). Структура договорів і порядок їх укладання. Типовий зміст, загальні й специфічні умови договору. Формулювання конкретних умов договору. Партнерські зв'язки та угоди. Основні напрямки співпраці партнерів. Форми співробітництва у сферах виробництва, товарообміну й торгівлі, фінансових відносин. Факторинг.

Міжнародний бізнес: поняття, суб'єкти, типи та види. Форми міжнародної підприємницької діяльності. Спільні підприємства в системі міжнародного бізнесу: мотивація і процедура створення, механізм функціонування. Тенденції та проблеми розвитку спільних підприємств в Україні.

Тема 3. Види підприємств, їх організаційно-правові форми

Класифікація підприємств та її значення на макрорівні та мікрорівні. Реальні та ідеальні, індивідуальні та загальні, одновимірні та багатовимірні типи підприємств. Поділ підприємств за формами власності, за правовим статусом та формою господарювання, за функціями, за галузевою приналежністю та сферою діяльності, за розмірами, за способом утворення, за часткою іноземного капіталу, за просторово-структурними ознаками та ін.

Характеристика змісту, переваг та недоліків основних організаційно-правових форм здійснення підприємницької діяльності. Публічно-правові форми підприємств та їх особливості. Критерії віднесення підприємств до малих, середніх та великих. Мале підприємництво: поняття, значення, основні чинники ефективного розвитку.

Основні ознаки промислових підприємств. Види промислових підприємств за типом виробництва, глибиною виробництва, широтою асортименту продукції. Класифікація підприємств за просторово-структурними ознаками. Інтеграційні форми підприємств і організацій. Форми добровільного й інституційного об'єднання підприємств і організацій (асоціації, консорціуми, концерни, корпорації, фінансово-промислові групи, холдинги тощо). Мета їх створення, особливості та ефективність діяльності.

Тема 4. Зовнішнє середовище господарювання підприємств

Поняття ринкової економічної системи, її структура та функції. Ринок як сфера товарного обігу. Сутність, функції й види ринків за суб'єктивним складом, продуктово-ресурсним наповненням, територіально-просторовою організацією, елементно-технологічними зв'язками. Структуризація та збалансування ринкового середовища. Тенденції та показники розвитку зовнішнього середовища господарювання підприємств в Україні. Складові елементи ринкової інфраструктури.

Поняття й загальна характеристика зовнішнього середовища функціонування підприємства. Макро- та мікросередовище середовища функціонування підприємства. Фактори формування і розвитку зовнішнього середовища. Елементи макросередовища функціонування підприємства (природні, політичні, економічні, правові, технологічні, соціально-

демографічні) та їх вплив на його діяльність. Основні елементи мікросередовища функціонування підприємства: постачальники, споживачі, конкуренти, державні органи, інформаційні джерела.

Економічна оцінка впливу зовнішнього середовища на стратегію та тактику функціонування підприємства. Форми реалізації і основні напрями економічної політики держави: структурно-галузева, інвестиційна, амортизаційна, цінова, антимонопольно-конкурентна, бюджетна, податкова, грошово-кредитна, валютна, зовнішньоекономічна, екологічна.

Тема 5. Структура та управління підприємством

Сутнісна характеристика структури підприємства. Виробнича структура підприємства: сутність і складові. Чинники формування й зміни виробничої структури підприємства. Загальна структура підприємства (організації). Особливості управління як системи. Об'єктивна необхідність і поняття управління суб'єктами господарювання. Планування, організація, мотивація і контроль як основні функції управління підприємствами та організаціями.

Поняття і теоретико-методологічні основи класифікації методів управління. Змістова характеристика економічних, організаційно-розпорядчих соціально-психологічних методів управління. Організаційні форми реалізації методів управління суб'єктами господарювання різного рівня. Сутність і параметри організаційної структури управління підприємством. Основні типи організаційних структур управління: лінійна, функціональна, лінійно-функціональна, лінійно-штабна, дивізійна, матрична, змішана. Принципи та етапи процесу побудови організаційних структур управління виробничими й невиробничими підприємствами. Особливості вибору організаційних структур управління для новостворюваних підприємств різних розмірів і форм власності.

Необхідність і принципи формування вищих органів управління підприємствами та організаціями. Міністерства і комітети, державні корпорації і концерни як вищі органи прямого управління підпорядкованими підприємствами й організаціями. Органи централізованого опосередкованого управління суб'єктами господарювання. Спрямування та ефективність адміністративної реформи в Україні. Зарубіжний досвід централізованого управління первинними ланками національної економіки.

Тема 6. Ринок і продукція

Ринок як засіб товаропросування продукції підприємства та сфера товарного обігу. Загальна характеристика організаційно-економічних взаємовідносин суб'єктів ринку та місце в ній товарної продукції. Особливості

функціонування ринку виробників, ринку продавців та ринку споживачів. Продукція як засіб збалансування економічних інтересів суб'єктів ринку.

Сутнісна характеристика продукції, її класифікація й вимірники обсягу. Номенклатура й асортимент продукції (послуг). Основні ознаки, що використовуються для характеристики продукції підприємства. Класифікація продукції за ступінню готовності, характером використання, характером вимірювання, ступінню самостійності формування номенклатури, регіоном збуту, характером об'єкту управління. Ознаки готової продукції, напівфабрикатів, незавершеного виробництва, робіт промислового характеру. Централізована та децентралізована номенклатура виробів підприємства

Валова, товарна, чиста й реалізована продукція. Умовно-чиста продукція, нормативна вартість обробки. Реалізована продукція в системі розрахунків ресурсних потреб підприємства. Структура послуг, що відносяться до складу продукції виробничого підприємства. Натуральне, вартісне, умовно-натуральне та умовно-вартісне вимірювання продукції. Інформаційне забезпечення розрахунку показників продукції виробництва.

Тема 7. Товарна та цінова політика підприємства

Сутність, елементний склад та принципи здійснення товарної політики підприємства. Соціально-економічна ефективність товарної політики підприємства та її оцінка. Організаційне та ресурсне забезпечення товарної політики і товароопросування. Поняття товарної спеціалізації.

Маркетингова діяльність та її вплив на формування програми випуску продукції. Функції та принципи маркетингової діяльності. Виробнича, продуктова й комерційна концепції маркетингу. Стратегія й тактика маркетингу підприємства. Особливості визначення ринкового попиту на окремі види продукції (послуг). Характеристика маркетингового комплексу; його роль в досягненні найвищої ефективності виробничої та збутової політики підприємства.

Поняття цінової політики підприємства. Відображення дії закону попиту та пропозиції в ціновій політиці. Регуляторна цінова політика та її особливості в Україні. Особливості політики ціноутворення в Україні. Ціна як грошовий вираз вартості виготовленого товару. Ціна як економічна категорія. Вплив цінової політики на кругообіг ресурсів. Фактори впливу на цінову політику та ціноутворення підприємства. Планово-облікова, стимулююча, розподільча та регулююча функції ціни. Загальна характеристика вільних цін і тарифів, державних фіксованих та регульованих цін і тарифів.

Нормативна база обґрунтування цін реалізації продукції. Ціни як економічно-фінансовий важіль управління виробництвом за ринкових умов

господарювання. Ефективність цінової політики в сучасних економічних умовах.

Тема 8. Прогнозування та планування діяльності підприємства

Необхідність, методи й принципи державного регулювання діяльності окремих суб'єктів господарювання. Державні контракти (замовлення) і фінансова підтримка суб'єктів господарювання. Інші форми регулювання державою підприємницької діяльності суб'єктів господарювання.

Прогнозування як наукове обґрунтування можливого стану суб'єктів господарювання у майбутньому, а також альтернативних шляхів і строків досягнення цього стану. Мета, ознаки й принципи прогнозування. Класифікація прогнозів. Методи прогнозування. Довгострокові та короткострокові прогнози, сфери їх застосування.

Планування як домінантна функція управління. Специфічні принципи планування. Види планів. Система планів підприємства. Методи планування діяльності та розвитку підприємства. Сутність та основні етапи стратегічного планування на підприємстві. Методи вибору стратегії підприємства. Різновиди стратегій: виживання, стабілізації, зростання. Функціональні підстратегії. Сучасні проблеми розвитку системи стратегічного планування. Тактичне й оперативне планування діяльності підприємства. Сутність і системи оперативного планування діяльності виробничих підрозділів підприємства. Бізнес-планування: сутність і призначення. Стадії формування, логіка розробки й поліваріантність структури бізнес-плану. Типовий зміст і методика розробки окремих розділів бізнес-плану. Становлення й використання бізнес-планування в ринкових умовах господарювання.

Тема 9. Обґрунтування виробничої програми підприємства

Зміст, завдання та місце виробничої програми в системі господарських планів підприємства. Виробнича програма як вихідна передумова планування виробництва і реалізації продукції. Взаємозв'язок виробничої програми з планом матеріально-технічного забезпечення, маркетингу, праці, витрат, фінансовим планом підприємства. Відображення у виробничій програмі процесу виробництва як взаємозв'язку ресурсів підприємства.

Основні розділи та показники виробничої програми. Кількісні та якісні показники виробництва. Методи вимірювання вартісних показників виробничої програми підприємства. Обґрунтування параметрів виробничої програми. Взаємозв'язок факторів виробництва у виробничій програмі. Характеристика планових завдань з обсягу, номенклатури та асортименту продукції, якості

продукції, спеціалізації та кооперування виробництва, збуту продукції, оновлення асортименту та випуску нової продукції. Відносні показники виробничої програми. Оптимальна виробнича програма. Критерії оптимізації обсягу випуску продукції: відповідність попиту на продукцію; отримання цільового прибутку; відповідність наявним ресурсам та виробничим факторам. Загальна модель оптимізації випуску продукції. Складові процесу планування виробничої програми. Планування цільового обсягу реалізації продукції. Планування ресурсозабезпеченого обсягу реалізації продукції. Організація збуту продукції. Ресурсне обґрунтування виробничої програми. Обґрунтування виробничої програми виробничою потужністю підприємства та визначення критичних меж виробництва і збуту продукції. Обґрунтування виробничої програми сировиною, матеріалами та комплектуючими виробами. Обґрунтування оптимальної трудомісткості виробничої програми.

Резерви зростання обсягів виробництва і збуту продукції в сучасних економічних умовах.

Тема 10. Персонал підприємства, продуктивність і оплата праці

Поняття персоналу в контексті економічних понять трудових ресурсів, кадрів, трудового потенціалу та ін. Групи персоналу підприємства (керівники, спеціалісти, службовці, робітники). Поділ персоналу за професіями, спеціальностями і кваліфікацією. Виокремлення й характеристика робітників за рівнем кваліфікації. Особливості структури персоналу підприємств різних типів, розмірів і форм власності. Показники чисельності (середньооблікова, явочна, в еквіваленті повної зайнятості) та стану персоналу. Оцінка руху персоналу.

Чинники, що потребують урахування в процесі розрахунків необхідної чисельності персоналу. Фонд робочого часу та показники його використання. Нормування праці. Методичні підходи до визначення чисельності окремих категорій працівників підприємства. Обґрунтування раціональної структури персоналу. Штатний розпис підприємства на плановий період. Абсолютна та відносна економія персоналу в плановому періоді.

Поняття, функції й основні елементи системи управління персоналом підприємства. Сучасні вимоги держави й підприємства до ділових якостей різних категорій персоналу. Кадрова політика підприємства. Методи оцінки й добору працівників. Форми й ефективність підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації персоналу. Особливості систем управління персоналом у фірмах економічно розвинутих зарубіжних країн. Досвід формування та забезпечення ефективного використання кадрового потенціалу фірми. Участь держави в підготовці висококваліфікованих спеціалістів і керівників.

Конкурсно-контрактна система наймання працівників фірми. Службова ротація кадрів. Сучасна система підвищення кваліфікації кадрів і забезпечення умов для високопродуктивної праці.

Продуктивність праці як економічна категорія. Методичні підходи до розрахунку продуктивності праці на виробничих підприємствах. Натуральний, трудовий і вартісний методи вимірювання виробітку. Показники виробітку та їх розрахунок. Нормативна, планова і фактична трудомісткість. Методичні підходи до розрахунку показників трудомісткості.

Чинники зростання продуктивності праці: контрольовані та неконтрольовані, зовнішні та внутрішні. Класифікація внутрішніх чинників зростання продуктивності праці. Планування продуктивності праці за методом прямого підрахунку та по факторним методом. Методика розрахунку планового рівня продуктивності праці. Визначення можливого зростання продуктивності праці за рахунок дії окремих і певної сукупності чинників. Наявні резерви зростання продуктивності праці та заходи щодо їх використання в сучасних умовах господарювання.

Мотивація як процес стимулювання людей до ефективної трудової діяльності. Моделі мотивації трудової діяльності. Вимоги до формування системи мотивації праці на підприємстві. Сутність, основні елементи мотиваційного механізму та їх взаємозв'язок. Загальноприйняті методи мотивації продуктивної діяльності: прямі й непрямі економічні, не грошові.

Поняття оплати праці та принципи її організації. Сучасна державна політика оплати праці. Механізм державного регулювання оплати праці та соціального захисту. Формування внутрішньо фірмової політики оплати праці. Регулювання оплати праці на основі колективного договору. Залежність оплати праці від кінцевих результатів діяльності підприємства.

Функції заробітної плати та їх реалізація. Види заробітної плати. Складові заробітної плати працівника. Тарифна система. Сутнісно-видова характеристика форм і систем оплати праці персоналу. Диференціація оплати праці за певними ознаками. Організація оплати праці керівників, спеціалістів і службовців. Форми й системи оплати праці робітників. Особливості колективних форм організації та оплати праці. Організація преміювання персоналу підприємства.

Системи участі працівників у прибутках за результатами виробничо-господарської діяльності й на основі відносин власності. Показники суми, рівня та структури фонду оплати праці. Аналіз формування та використання фонду оплати праці. Абсолютна та відносна економія витрат на оплату праці. Необхідний рівень оплати праці. Методи обґрунтування витрат на оплату праці.

Тема 11. Інтелектуальний капітал

Інтелектуальний капітал та інтелектуальна власність підприємства як економічні категорії. Характеристика та оцінка інтелектуальної власності в сучасних економічних умовах. Об'єкти інтелектуальної власності. Інформаційна інтелектуальна власність. Поняття, економічні ознаки та види нематеріальних ресурсів підприємства, їх вплив на конкурентоспроможність його продукції на ринку. Правова охорона інтелектуальної власності та її забезпечення. Конкурентні переваги інтелектуальної власності.

Характеристика об'єктів промислової власності (винаходів, промислових зразків, корисних моделей, товарних знаків, знаків обслуговування). Інформаційні технології та програмні продукти. Інші нематеріальні ресурси («ноу-хау», раціоналізаторські пропозиції, найменування місця походження товару, гудвіл фірми). Нематеріальні активи як юридично оформлені права виключного користування об'єктами промислової та інтелектуальної власності. Поняття, види ліцензій. Види розрахунків за ліцензією.

Вартісна оцінка нематеріальних активів. Методи вартісної оцінки. Зношення (старіння) нематеріальних активів. Нарахування амортизації на нематеріальні активи. Показники ефективності використання інтелектуальної власності та інформаційне забезпечення їх розрахунку.

Тема 12. Основний капітал

Поняття капіталу, поділ капіталу на основний і оборотний, власний і позичений. Джерела формування капіталу підприємства. Матеріальні активи як сукупність виробничих фондів та іншого майна підприємства. Поділ виробничих фондів на основні й оборотні, їх роль у здійсненні процесу виробництва продукції або надання послуг. Майно підприємства соціального призначення. Вартісна оцінка майнового комплексу (нерухомості, майна підприємства). Первісна, відновна й залишкова вартість основних засобів. Індксація основних засобів. Класифікація основних засобів за ознакою функціонального призначення та участі у виробничих процесах. Видова (технологічна) структура основних засобів, фактори й тенденції її динаміки на підприємствах.

Економічна сутність техніко-економічного старіння знарядь праці та форм запобігання цьому (ремонт, модернізація, заміна). Амортизація основних засобів. Норми амортизаційних відрахувань. Методи нарахування амортизації. Форми розширеного відтворення основних засобів: технічне переозброєння, реконструкція, модернізація і нове будівництво. Показники стану, складу і руху основних засобів. Соціально-економічне значення і система показників

ефективності відтворення основних засобів. Напрямки інтенсифікації відтворення та шляхи ефективного використання основних засобів підприємства.

Економічний зміст та методи розрахунку узагальнюючих показників ефективності використання основних засобів. Коефіцієнти інтенсивності навантаження та ефективності використання основних засобів. Інтегральна оцінка ефективності використання основних засобів. Аналіз стану, забезпеченості, ефективності відтворення та використання основних засобів підприємства. Визначення наявності, потреби та приросту основних засобів. Методи планування розвитку матеріально-технічної бази підприємства: балансовий, факторно-аналітичний, нормативний. План розвитку виробничих фондів. План технічного оснащення.

Тема 13. Оборотний капітал

Оборотний капітал підприємства: сутність, функціонально-елементний склад та процес трансформації. Сутнісна характеристика оборотних коштів. Виокремлення оборотних коштів, що обслуговують сфери виробництва й обігу. Нормовані і ненормовані оборотні кошти. Функціональна та елементна структура оборотних коштів, її динаміка на підприємствах різних галузей економіки. Джерела формування оборотних коштів. Елементний склад оборотних фондів. Характеристика виробничих запасів, незавершеного виробництва і витрат майбутніх періодів.

Нормування витрат матеріально-енергетичних ресурсів. Показники використання матеріально-енергетичних ресурсів. Елементний склад фондів обігу. Характеристика готової продукції, дебіторської заборгованості, грошових коштів. Сучасні підходи до управління формуванням фондів обігу. Призначення нормування оборотних коштів. Методи розрахунку нормативів оборотних коштів (аналітичний, коефіцієнтний, прямого рахунку). Обчислення нормативів оборотних коштів в окремих елементах (виробничих запасах, незавершеному виробництві, витратах майбутніх періодів, залишках готової продукції). Визначення сукупного нормативу оборотних коштів підприємства.

Основні показники ефективності використання оборотних коштів: коефіцієнти оборотності й завантаження, тривалість одного обороту, рентабельність; методика їх розрахунку. Шляхи підвищення ефективності використання оборотних коштів: оптимізація запасів ресурсів і незавершеного виробництва; скорочення тривалості виробничого циклу; поліпшення організації матеріально-технічного забезпечення; прискорення реалізації виробленої продукції. Проблеми нестачі оборотних коштів і поповнення їх до нормативного рівня за умови кризової ситуації на підприємстві.

Тема 14. Інвестиції

Сутність, характеристика інвестицій як найважливішого фінансового ресурсу для створення, функціонування й розвитку суб'єктів господарювання. Об'єкти та суб'єкти інвестиційної діяльності. Класифікація інвестицій. Функціонально-елементний склад інвестицій підприємства. Внутрішні й зовнішні джерела інвестування. Прямі та портфельні інвестиції. Різновиди і структура реальних (виробничих) інвестицій. Роль фінансових інвестицій у чинній системі господарювання. Види застосовуваних цінних паперів, порядок їх випуску й обігу. Державне регулювання й масштаби обігу цінних паперів в Україні.

Технологічна й відтворювальна структура капітальних вкладень, тенденції її зміни у часі. Об'єкти, суб'єкти та джерела капіталовкладень підприємства. Розрахунки обсягу потрібних виробничих інвестицій з урахуванням економічної ситуації на ринку і підприємстві. Обґрунтування джерел фінансування та обчислення необхідного обсягу капітальних вкладень.

Основні показники ефективності виробничих інвестицій (капітальних вкладень). Методика оцінки ефективності виробничих інвестицій з урахуванням грошових потоків, ставки дисконту (капіталізації), господарського ризику та інфляції. Показники ефективності реалізації (використання) різних видів цінних паперів та особливості оцінки ефективності фінансових інвестицій.

Економічне обґрунтування інвестиційних проектів суб'єктів господарювання у бізнес-плані. Форма здійснення й необхідний обсяг інвестицій для реалізації проекту. Період між початком інвестування і початком експлуатації об'єкта. Середня щорічна сума прибутку протягом раціональної експлуатації виробничого об'єкта як показник ефективності інвестиційного проекту.

Тема 15. Інноваційна діяльність

Поняття й змістова характеристика інноваційної діяльності та інноваційних процесів підприємства. Елементи та класифікація інноваційних процесів. Локальні й глобальні інновації (нововведення). Вплив нововведень на господарську діяльність підприємства. Типи інновацій: товарна, технологічна, ринкова, маркетингова, управлінська, соціальна, екологічна. Суб'єкти інноваційної діяльності та її правове забезпечення. Об'єкти інноваційної діяльності. Визначення інноваційного продукту та інноваційного проекту.

Сутнісне тлумачення науково-технічного прогресу, його роль. Еволюційні

й революційні форми НТП. Науково-технічні революції. Загальні й пріоритетні напрямки НТП. Прогресивні базові технології. Створення синтетичних, композиційних та надчистих матеріалів. Нетрадиційні види енергії. Комплексна автоматизація і комп'ютеризація виробництва (процесів управління).

Організаційний прогрес як узагальнюючий фактор використання організаційних, економічних, соціальних та правових нововведень. Загальносистемний і внутрішньо суб'єктний напрямки організаційного процесу. Об'єкти організаційного процесу: організація виробництва й праці, окремі елементи економічного механізму господарювання (підприємства), соціальні та правові відносини. Основні тенденції організаційного процесу. Особливості розширеного інноваційного процесу.

Управління інноваційно-інвестиційним портфелем підприємства. Фінансова підтримка інноваційної діяльності та її джерела. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні.

Тема 16. Техніко-технологічна база і виробнича потужність підприємства

Поняття і значення техніко-технологічної бази виробництва. Складові техніко-технологічної бази (технічні та технологічні), способи її формування на підприємстві. Особливості формування техніко-технологічної бази на підприємствах різних галузей. Напрямки розвитку техніко-технологічної бази підприємств в сучасних умовах.

Змістова характеристика й форми технічного розвитку підприємства (розвиток шляхом модернізації і технічного переозброєння, підтримування через здійснення капітального ремонту та заміни застарілого устаткування). Сутнісно-видова характеристика та переваги лізингу. Діагностика стану технічного розвитку підприємства: необхідність, сутність, процедура й основні показники (технічна оснащеність праці, рівень технології, технічний рівень устаткування, рівень комп'ютеризації та автоматизації виробничих процесів і управлінських рішень). Організаційно-економічне управління технічним розвитком підприємства, його передбачуваність і комплексність.

Загальна характеристика, види та чинники формування (нарощування) виробничої потужності підприємства. Основні методичні принципи розрахунку виробничої потужності створеного й діючого підприємства. Особливості визначення, встановлення і регулювання резервних потужностей на підприємствах різних галузей економіки. Показники й шляхи підвищення рівня використання виробничих потужностей. Конверсія та диверсифікація виробничих потужностей. Форми підтримання і розвитку техніко-технологічної бази підприємств.

Тема 17. Матеріально-технічне забезпечення і виробнича логістика

Матеріально-технічне забезпечення виробництва та його форми. Економічна необхідність формування матеріального потоку виробництва. Управління МТЗ та його цілі. Основні етапи МТЗ. Вибір виду господарських зв'язків.

Логістичні умови ефективного МТЗ підприємства. Логістика формування матеріального потоку виробництва. Логістика постачання матеріальних ресурсів від первинного джерела, переміщення матеріальних ресурсів по ланках підприємства, виробництва та переміщення готової продукції на склади підприємства.

Поняття плану матеріально-технічних ресурсів та обґрунтування потреби в них. Показники плану МТЗ. Балансовий взаємозв'язок розмірів потреби у матеріальних ресурсах та джерел її забезпечення. Планування окремих складових елементів матеріальних ресурсів. Фактори впливу на обсяг потреби у матеріальних ресурсах. Поняття норми витрат матеріально-енергетичних ресурсів, вихідні передумови нормування. Методи прямого розрахунку норм витрат ресурсів. Прогнозування потреби у матеріальних ресурсах. Основні напрями ресурсозбереження. Процес оптимізації обсягів надходження та використання матеріальних ресурсів. Залежність між розмірами партій закупівлі ресурсів та обсягами виробничих запасів. Сукупні витрати на обслуговування виробничих запасів. Класична модель поповнення запасів. Балансовий взаємозв'язок між розмірами потреби у матеріальних ресурсах та джерелами її забезпечення. Економічна ефективність від встановлення довгострокових господарських зв'язків. Ефективність управлінських витрат МТЗ.

Тема 18. Організація операційної діяльності

Операційна діяльність як форма забезпечення виробництва і збуту продукції. Організаційно-управлінські завдання операційної діяльності.

Поняття й основні елементи виробничого процесу. Поділ виробничих процесів за призначенням, перебігом у часі та ступенем механізації. Принципи організації виробничого процесу. Виробничий цикл і його тривалість. Окремі типи виробництва (одиничне, серійне й масове), сутнісна характеристика кожного з них. Призначення й характеристика дослідно-експериментального виробництва. Поняття методу організації виробництва. Організація не потокового виробництва: ознаки й сфери застосування. Модифікації не потокового виробництва, їх особливості та ефективність застосування. Загальна характеристика потокового виробництва (ознаки, умови застосування).

Класифікація, особливості організації та основні параметри функціонування потокових ліній. Тенденції розвитку потокового виробництва в Україні та інших країнах світу.

Сутність і соціально-економічне значення застосування нових форм організації виробництва. Концентрація, розукрупнення та комбінування виробництва. Спеціалізація, кооперування й конверсія виробничих підприємств: об'єктивна необхідність, сутність, показники. Об'єктивна необхідність, сутність і тенденції диверсифікації виробництва.

Сутнісна характеристика інфраструктури підприємства. Виробнича й соціальна інфраструктура. Виокремлення сфери капітального будівництва як специфічного елемента виробничо-соціальної інфраструктури. Вплив діяльності інфраструктурних підрозділів на ефективність господарювання, економіку підприємства.

Поняття, функції та структура системи технічного обслуговування підприємства. Ремонтне господарство (ремонт і форми його організації, модернізація обладнання; ремонтні служби). Інструментальне господарство, його підрозділи (інструментальний відділ, інструментальний склад і комори) та процеси управління (визначення потреби в інструменті, організація власного виробництва та експлуатації інструменту). Необхідність та організація енергетичного господарства й транспортної служби. Складське господарство підприємства.

Необхідність і спрямованість соціальної діяльності підприємства в ринкових умовах господарювання. Планування соціального розвитку підприємства: удосконалення соціальної структури персоналу; забезпечення належних умов праці, побуту та проживання працівників; медичне та культурне обслуговування; мотивація трудової діяльності й підвищення ефективності праці. Сучасні проблеми соціального захисту працівників підприємства.

Капітальне будівництво як здійснення розширеного відтворення об'єктів основного виробництва та інфраструктури, а також простого відтворення будівель і споруд. Функції та планування капітального будівництва. Проектно-кошторисна документація на будівництво, реконструкцію чи капітальний ремонт. Способи ведення та ефективність будівельно-монтажних робіт. Ефективність операційної діяльності та завдання її забезпечення.

Тема 19. Система забезпечення конкурентоспроможності продукції

Поняття й методи визначення рівня конкурентоспроможності продукції вітчизняних підприємств на ринку. Технічні, організаційні та соціальні заходи для підвищення конкурентоспроможності продукції (послуг) вітчизняних товаровиробників. Якісні та вартісні параметри конкурентоспроможності

товару.

Конкурентні переваги продукції та методи її оцінки. Складові системи забезпечення конкурентоспроможності товару: організаційна, матеріальна, цінова. Взаємозв'язок цінової конкурентоспроможності та обсягів збуту і оборотності продукції.

Якість продукції (послуг) як економічна категорія. Властивості якості. Показники й методи оцінки якості продукції (послуг). Стандартизація продукції, її складові елементи і принципи здійснення. Діючі в Україні стандарти й технічні умови, сфери їх застосування. Сертифікація продукції, її економічне значення. Обов'язкова й добровільна сертифікація виробів. Міжнародні системи сертифікації. Національні системи якості. Державний нагляд за дотриманням вимог стандартів, здійснюваний територіальними органами Держстандарту України, центрами стандартизації, метрології та сертифікації. Об'єкти державного нагляду. Матеріальна відповідальність товаровиробників за порушення вимог стандартів.

Економічна й соціальна ефективність конкурентоспроможності, стандартизації та сертифікації продукції. Формування систем якості на підприємствах. Внутрішньовиробничий технічний контроль якості. Об'єкти та основні види технічного контролю якості на підприємствах.

Тема 20. Витрати підприємства

Поточні витрати як комплексний економічний показник, їх види та класифікація. Система управління витратами на підприємстві: сутність, значення та принципи функціонування. Включення поточних витрат виробництва до собівартості продукції (послуг). Сутність собівартості, її види. Показники собівартості. Класифікація витрат, що входять до собівартості за окремими ознаками (ступенем однорідності, зв'язком з обсягом виробництва, способом обчислення на одиницю продукції та ін.).

Калькулювання та його місце в економічних розрахунках. Об'єкти калькулювання й калькуляційні одиниці. Типова номенклатура калькуляційних статей витрат для підприємств різних галузей. Методи калькулювання. Методика обчислення окремих статей калькуляції нормативним методом. Калькуляція собівартості окремих виробів. Зміст і методика обчислення кошторису виробництва. Розрахунки кошторису виробництва за окремими економічними елементами. Порядок розробки кошторису виробництва залежно від стадії й форми прогнозування, наявності інформації, розміру підприємства. Методичні основи розрахунку кошторису та сукупних витрат на виробництво товарної продукції.

Групи чинників (способів) зниження поточних витрат у розрахунку на

одиницю продукції: підвищення технічного рівня виробництва; вдосконалення організації виробництва, праці й управління; збільшення обсягу виробництва та підвищення якості продукції. Визначення впливу окремих техніко-економічних чинників на зменшення поточних витрат.

Поняття, роль і функції ціни в ринковій економіці. Види цін та сфери їх застосування. Поняття оптової ціни підприємства і оптово-відпускної ціни. Ціноутворюючі фактори. Державне регулювання ціноутворення. Цінова політика підприємства: сутність, принципи та особливості формування. Методи встановлення ціни: витрати плюс прибуток; забезпечення цільової величини прибутку; за рівнем поточних цін (конкуренції); за рівнем попиту тощо. Система знижок і надбавок до ціни. Шляхи вдосконалення ціноутворення на продукцію (послуги).

Тема 21. Фінансово-економічні результати суб'єктів господарювання

Поняття фінансово-економічного результату та схема його формування. Сутнісна характеристика доходів підприємства, джерела їх формування та призначення. Умови визначення доходів від реалізації продукції (загальний дохід, чистий дохід). Класифікація доходів: за характером отримання; за видом діяльності; за повнотою та місцем відображення, за способом визначення. Шляхи збільшення доходів виробничого підприємства в сучасних умовах.

Прибуток як економічна категорія та економічний показник. Функції прибутку. Класифікація прибутку: за джерелами формування; за порядком визначення; за характером діяльності; за метою визначення; за способом інфляційного очищення; за розмірами і характером використання. Схема формування та порядок використання чистого прибутку підприємства. Оптимізація використання прибутку.

Фінансові результати як база розрахунку ресурсного потенціалу підприємства. Відносні показники фінансових результатів підприємства. Система показників рентабельності на підприємстві.

Методи, системи та інформаційне забезпечення аналізу фінансових результатів. Трендовий, структурний та порівняльний аналіз фінансових результатів. Аналіз доходів і прибутку підприємства.

Етапи планування доходів підприємства. Методи планування доходів. Планування доходів в розрізі основних джерел їх утворення. Методи планування прибутку: прямого розрахунку; екстраполяції; нормативний; метод "CVR"; цільового формування; прогнозування грошового потоку. Планування розподілу прибутку.

Методичні підходи до оцінки фінансово-економічного стану підприємства. Показники оцінки прибутковості, ліквідності, фінансової стійкості, фінансової

незалежності. Вплив фінансового стану на кінцеві результати діяльності підприємства.

Тема 22. Оцінювання ефективності інноваційно-інвестиційної діяльності

Ефективність як економічна категорія та економічний показник. Ефективність як відображення продуктивності виробництва. Ресурсний та витратний підходи до визначення ефективності. Класифікація видів ефективності: за наслідками отриманих результатів, за характером витрат, за видами господарської діяльності, за рівнем оцінювання, за умовами оцінювання, за ступенем росту ефекту, за метою визначення.

Показники ефективності інноваційно-інвестиційної діяльності. Резерви підвищення ефективності: ресурсний, організаційний, технологічний, економічний.

Методика визначення ефективності технічних нововведень та інновацій. Народногосподарський і внутрішньогосподарський (комерційний) економічний ефект від створення і використання нововведень. Урахування чинника часу при розрахунках ефективності використання технічних нововведень. Чистий прибуток як визначальний показник економічної ефективності технічних інновацій (нововведень). Особливості оцінки ефективності організаційних нововведень

Сукупність чинників, що впливають на ефективність інвестицій. Основні організаційно-економічні чинники підвищення ефективності використання капітальних вкладень: удосконалення проектно-кошторисної справи; поліпшення технологічно-відтворювальної структури інвестицій; скорочення тривалості інвестиційного циклу; застосування гнучких економічних методів управління інвестиційними процесами. Організаційно-фінансові важелі підвищення ефективності обігу цінних паперів.

Тема 23. Інтегральна ефективність діяльності підприємства та його конкурентоспроможність

Узагальнюючі показники ефективності діяльності підприємства. Інтегральна (порівняльна) оцінка ефективності діяльності окремих підприємств. Інтегрування показників ефективності використання ресурсів підприємства.

Прибуток як узагальнюючий показник ефективності. Рентабельність інвестованих ресурсів: активів, власного капіталу, акціонерного капіталу. Рентабельність продукції. Рентабельність окремих видів діяльності: основної, операційної, господарської. Узагальнюючі коефіцієнти ефективності та їх

інтегрування.

Поняття та види конкурентоспроможності підприємства. Взаємозв'язок конкурентоспроможності підприємства та конкурентоспроможності продукції. Показники, за якими здійснюється оцінка конкурентоспроможності підприємства. Інтегрування показників конкурентоспроможності. Методи оцінки конкурентоспроможності підприємства: різниць, рангів, балів, еталону. Система забезпечення конкурентоспроможності підприємства та її складові. Взаємозв'язок стратегічного потенціалу та конкурентного статусу підприємства.

Послідовність оцінки перспективних можливостей розвитку конкурентного статусу та використання конкурентних переваг підприємства. Прогнозування рівня конкурентоспроможності підприємства та умов його досягнення.

Тема 24. Сучасні моделі розвитку підприємств

Зовнішні та внутрішні чинники, що обумовлюють розвиток нових форм та моделей підприємства. Економічні процеси, технологічні зміни, політико-правові умови розвитку. Еволюційна та революційна моделі розвитку підприємства. Основні риси моделі підприємства майбутнього.

Організаційний розвиток підприємства: поняття, значення та основні напрямки. Структурний та кадровий підхід до організаційного розвитку. Варіанти організаційного розвитку.

Порівняльна характеристика сучасної і майбутньої моделі управління підприємством. Економічні вигоди окремих моделей розвитку підприємства.

Формування нових типів підприємств внаслідок організаційного розвитку: мережеподібних, оболонкових, віртуальних, вертикальних, горизонтальних, едхократичних, партисипативних, гнучких та ін. Переваги та недоліки моделі віртуальної організації підприємств. Типи віртуальних структур підприємства. Причини виникнення, переваги і недоліки нових типів підприємств. Ефективність окремих моделей розвитку підприємств.

Тема 25. Трансформація і реструктуризація підприємств

Система трансформації підприємства в ринкових умовах господарювання, її ознаки, необхідність практичного використання й змістова характеристика. Внутрішня і зовнішня трансформація. Класифікація трансформацій підприємства. Основні напрямки трансформації: реструктуризація та реорганізація.

Реструктуризація підприємства як найрадикальніший захід системи

виживання й виходу з економічної кризи, припинення спаду виробництва та його стабілізації. Сутнісна характеристика й форми реструктуризації підприємства. Конверсія, розукрупнення й диверсифікація виробництва як дійові форми реструктуризації суб'єктів господарювання. Розробка й здійснення програми (бізнес-плану) реструктуризації підприємства. Вітчизняний і зарубіжний досвід реструктуризації суб'єктів господарювання.

Сутність та мета реорганізації. Види реорганізації: перетворення, санація, банкрутство. Поняття санації (фінансово-економічного оздоровлення) та її цілі. Програма санаційних заходів фінансово-економічного характеру. Особливості державної підтримки проведення санації потенційно конкурентоспроможних підприємств. Основні типи санаційних заходів. Показники оцінки результатів санації. Практика й ефективність санації суб'єктів господарювання в Україні.

Тема 26. Оптимізація бізнес-процесів підприємства

Поняття та характеристики бізнес-процесу. Сутність бізнес процесу в розрізі видів діяльності та ресурсних обмежень підприємства. Види та принципи організації бізнес-процесів на підприємстві. Проблема поділу діяльності підприємства на бізнес-процеси.

Взаємозв'язок бізнес-процесу та бізнес-моделі як логіки функціонування підприємства. Структура бізнес-процесів підприємства та її оптимальність. Система бюджетування в оптимізації бізнес-процесів підприємства. Оптимізація бюджету інвестицій, продажу, виробництва, постачання та зберігання, управлінських витрат, доходів та витрат. Розрахунок організаційної схеми бізнес-процесів в умовах обмеженості ресурсів. Реінжиніринг бізнес-процесів. Мета та фактори ефективності реінжинірингу. Послідовність перепроєктування бізнес-процесів. Цільова функція бізнесу як параметр оптимізації бізнес-процесу. Економіко-математичні та оптимізаційні моделі в системі управління бізнес-процесами.

Тема 27. Економічна безпека підприємства

Поняття та цілі економічної безпеки підприємства. Класифікація видів економічної безпеки за об'єктом виміру, напрямками діяльності та конкретними предметами. Способи здійснення оцінки економічної безпеки підприємства та інших суб'єктів господарювання. Можливі загрози економічній безпеці підприємства. Організація економічної безпеки підприємства.

Методологічні підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Основні ознаки достатнього рівня економічної безпеки підприємства в умовах

ринкової системи господарювання.

Обґрунтування стратегії створення належної економічної безпеки підприємства. Основні групи чинників, що формують відповідний рівень економічної безпеки підприємства: наявність безпосередніх факторів виробництва; стабільний попит на виготовлювану продукцію; надійність постачальників сировини, матеріалів та енергоносіїв; зовнішня й внутрішня конкуренція; приватизація й державне економічне регулювання діяльності підприємств; надійний захист власних комерційних таємниць; достатній професіоналізм керівництва підприємства. Необхідні заходи (у межах технологічної, ресурсної, фінансової, соціальної безпеки) й ресурси для реалізації стратегії досягнення належної економічної безпеки конкретного суб'єкта господарювання.

Зниження до критичної межі рівня економічної безпеки як основна причина кризового економічного стану підприємства. Поняття економічної кризи підприємства. Індикатори кризових явищ. Параметри кризового стану. Легка, важка і катастрофічна економічна криза, її основні причини й наслідки. Стратегічна криза, криза прибутковості, криза ліквідності. Фази кризи. Реакція керівництва підприємства на економічну кризу: шок; оборонний відступ; аналіз характеру кризи; адаптація та зміна поведінки. Доцільність розробки програми виходу підприємства з економічної кризи. Поняття, завдання та складові антикризової діяльності підприємства. Сутнісна характеристика банкрутства підприємства.

Причини й симптоми банкрутства підприємства. Класифікація чинників, що сприяють банкрутству підприємства, на різних етапах його життєвого циклу. Етапи провадження справи про банкрутство. Можливі наслідки розгляду справи: ліквідація, санація та мирова угода. Моделі визначення ймовірності банкрутства і їх застосування у господарській практиці. Масштаби й тенденції банкрутства підприємств в Україні. Процес ліквідації (припинення діяльності) збанкрутілого суб'єкта господарювання. Управління майном боржника та оцінка можливих наслідків ліквідації збанкрутілих підприємств. Комплекс організаційно-економічних заходів і допустима тривалість процесу ліквідації підприємства-банкрута. Організаційні форми та послідовність ліквідації підприємств-банкрутів. Планування ліквідації підприємств та його соціально-економічні особливості.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апопій В.В. Організація торгівлі: Підручник; 3-ге вид., перероб. та доп. / [В.В.Апопій, І.П.Міщук, В.М.Ребицький, С.І.Рудницький, Ю.М.Хом'як]; за редакцією В.В.Апопія.- К.: Центр навчальної літератури, 2009.- 632 с.
2. Апопій В. В., Олексин І. І., Шутовська Н. О., Футало Т. В. Організація і технологія надання послуг: навч. посібник за ред.. Апопія В. В. – К.: ВЦ «Академія», 2006.-312 с.
3. Апопій В.В., Середа С.А., Шутовська Н.О. Основи підприємництва: Навчальний посібник.- Львів: Новий Світ-2000, 2013- 323 с.
4. Асаул А.М. Економіка нерухомості: підручник: / А.М. Асаул, І.А. Брижань, В.Я. Чевганова. - К.: «Лібра», 2004. - 304с.
5. Афанасьєв М. В. Економіка підприємства / М. В.Афанасьєв, А. Б. Гончаров. – Харків: ІНЖЕК, 2003. – 409 с.
6. Варналій З.С. Основи підприємництва: Навч. пос. – К.: Знання-Прес,
7. Бевз О.П. Економіка і організація біржової торгівлі: Навч. посібн. / Бевз О.П., Скотнікова М.М. - К.: ЦУЛ, 2006. - 43 с.
8. Бендарчук М.С. Біржові товари. Монографія / М.С. Бендарчук, І.С., Полікарпов. – Л. : Вид-во Львівської комерційної академії, 2004. – 280 с.
9. Березін О.В., Бутенко Н.В. Економіка підприємства : практикум : навч. посіб. / О.В. Березін, Н.В. Бутенко. — К. : Знання, 2009. — 254 с.
10. Берлач А. І. та ін. Організаційно-правові основи біржової діяльності: навч. посібник / А. І. Берлач, Н. А. Берлач, Ю. В. Ілларіонов. - К.: Фенікс, 2000. - 336 с.
11. Биржевая деятельность / Под ред. А.Г.Грязновой, П.В. Корнеевой, В.А.Галанова.- М.: Финансы и статистика, 1995. – 239 с.
12. Біржова діяльність : навч. посіб. [для студ. вищих навч. закл.]. / В.І. Крамаренко, Б.І. Холод, Ю.Н. Воробйов та ін. ; за ред. В.І. Крамаренко. – К. : ЦУЛ, 2003. – 345 с.
13. Виногородська А. М. Технологія комерційного підприємництва: навч. посіб. – К.:ЦНЛ, 2006. – 780 с.
14. Войнаш Л.Г. Основи бізнесу: Підручник / Л.Г. Войнаш, О.Ф. Моргун, Н.О. Шутовська— К.: Укоолосвіта, 1999. —206 с.
15. Гереш Томас М., Клоноські Річард Дж. Етика бізнесу/пер. англ. О.Ватаманюк. – К.: Основи, 1999.- 214 с.
16. Герасимчук З.В. Організація та технологія торгівлі: Навч. посібник /З.В.Герасимчук, Л.Л.Ковальська, І.М.Вахович.-Луцьк, Надстир'я, 2005.-324 с.
17. Гетьман О.О. Економіка підприємства : навчальний посібник / О.О.Гетьман, В.М.Шаповал. – 2-е вид. – К. : ЦУЛ, 2010. – 488 с.
18. Голошубова Н.О. Організація торгівлі: Підруч. для студ. вищ. навч.

закл. / Н.О. Голошубова. - К.: Книга, 2004.- 560 с.

19. Гребельник О.П. Основи зовнішньоекономічної діяльності: навч. посібн./О.П. Гребельник, О.О. Романовський — К.: Деміур. 2003.-296с.

20. Гринчуцький В.І. Економіка підприємства : навчальний посібник / В.І.Гринчуцький, Е.Т.Карапетян, Б.В.Погріщук – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : ЦУЛ, 2012. – 304 с.

21. Дудяк Р.П. Організація біржової діяльності: основи теорії і практикум : навч. посіб. / Р.П. Дудяк, С.Я. Бугіль – [2. вид., доп.]. – Л. : Новий Світ-2000, 2003. – 360 с.

22. Економіка підприємства : навч. посіб. / В. В. Біліченко, В. В. Варчук, С. В. Цимбал; Вінниц. нац. техн. ун-т. – Вінниця: ВНТУ, 2011. – 127 с.

23. Економіка підприємства: навч. посіб. / С. П. Сударкіна; Нац. техн. ун-т "Харк. політехн. ін-т". – Х., 2011. – 290 с.

24. Економіка підприємства: навч. посіб. / Н. П. Борецька, Є. В. Кравченко; Донец. ін-т ринку та соц. політики. – Донецьк, 2011. – 271 с.

25. Економіка підприємства: навч. посіб. / О. А. Гриценко, О. С. Марченко, О. О. Мамалуй, І. А. Єфіменко, О. В. Роздайбіда. [Ред.: Л. С Шевченко]. - МОНМС України, Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". – Х.: Право, 2011. – 205 с.

26. Економіка підприємства: навч. посіб. для студ. ВНЗ / В. І. Гринчуцький, Е. Т. Карапетян, Б. В. Погріщук; Терноп. нац. екон. ун-т. – 2-ге вид., переробл. та доповн. – К.: Центр учбов. л-ри, 2012. – 303 с.

27. Економіка підприємства: наоч. посіб. / В. Й. Шиян, О. І. Гуторов, І. О. Шарко, Л. Ю. Кучер; М-во аграр. політики та продовольства України, Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Х., 2011. – 149 с.

28. Економіка підприємства. Збірник практ. задач і конкретних ситуацій: навч. посіб. / С. Ф. Покропивний, Г. О. Швиданенко, О. С. Федонін; [за ред. С.Ф. Покропивного]. – К.: КНЕУ, 2000. – 328 с.

29. Економіка підприємства: підруч. / за заг. ред. С. Ф. Покропивного. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.

30. Економіка підприємства: теорія і практикум: навч. посіб. / За ред. Н. Г. Міценко, О. І. Ященко. – Львів: Магнолія 2006, 2008. – 688 с.

31. Економіка підприємства : Підручник / за ред. Палиги Є.М. – Львів вид-во НВВД УАД, 2010. – 598 с.

32. Захарченко В.І. Економіка підприємства. Практикум. Навчальний посібник.-К.: Центр учбової літератури, 2012, - 144с.

33. Захарченко В. І. Економіка підприємства. Теорія : навчальний посібник / В. І. Захарченко М. М. Меркулов О. В. Балахонова. – 2011.– 324 с.

34. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: підручник для вузів / і.В.

Багрова, Н.І. Редіна, В.С. Власюк, О.О. Гетьман; За ред.. проф. J.В. Багрова. - К.: ЦНЛ, 2004. - 580с.

35. Іванілов О. С. Економіка підприємства: підручник / О. С. Іванілов. – 2-ге вид. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 728 с.

36. Крайник О. П. Економіка підприємства: навч. посіб. / О. П. Крайник, Є. С. Барвінський. – Львів: ІВЦ «Інтелект», 2003. – 208 с.

37. Кислов Д.В. Организация и ведение бизнеса в сфере торговли и услуг / Д.В. Кислов, Б.Е. Башилов. — Москва: Вершина, 2006.-264с.

38. Комерційна діяльність : Підруч. / За ред. проф. В. В. Апопія. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 558 с.

39. Крупка Ю.М. Правові основи підприємницької діяльності: навч. посібн. / Ю.М.Крупка. - К.: Юрінком Інтер, 2008. – 480 с.

40. Маслак О.І. Економіка промислового підприємства : навчальний посібник / О.І.Маслак, Л.Д.Воробйов. – К. : ЦУЛ, 2011. – 172 с.

41. Мельник Л. Економіка підприємства: навч. посіб. / Л. Мельник, О. Корінцева. – Суми: Університет книга, 2003. – 411 с.

42. Мочерний М.П., Уситенко О. А., Чеботар С.І. Основи підприємницької діяльності: посіб. – К.:ВЦ»Академія», 2001. -280 с.

43. Організація і технологія торгівлі: Навч. посібник /Азарян О.М., Локтев Е.М., Оліфіров В.П. - Донецьк, СПД Дмитренко, 2007.- 528 с.

44. Панкратов Ф.Г. Комерційна справа: навч. посібник для вузів / Ф.Г. Панкратов, Т.К. Серьогіна.- 2-е вид., виправ. - Рівне : Вертекс, 2002. -352 с.

45. Підприємницьке право: підручн. / За ред. О.В. Старцева / 3-тє вид., перероб. і допов. - К.: Істина, 2007. - 864 с

46. Покропивний С.Ф. Бізнес-план: технологія розробки і обґрунтування: Навч.-метод, посібник для самостійн. Вивч. Дисц. / Покропивний С.Ф, Соболь СМ., ШвиданенкоГ.О. -К.: КНЕУ 2001.

47. Покропивний С. Ф.,Колой В.М. Підприємництво: стратегія, організація, ефективність: навч. посіб. – К.: КНЕУ, 1998.- 352 с.

48. Протопопова В. О. Економіка підприємства: навч. посіб. / В. О. Протопопова, А. Н. Полянський – К.: ЦУЛ, 2002. – 219 с.

49. Саркісян Л.Г. Технологія торговельних процесів: Навч. посібник /Л.Г.Саркісян, О.Б.Казакова.- К.: ЦНЛ, 2007.- 296 с.

50. Сизоненко В.О. Сучасне підприємництво: підручник. / В.О. Сизоненко. -К.: Знання-Прес, 2008. – 40 с.

51. Солодкий М. О. Біржовий ринок / М. О. Солодкий. – К. : Аграрна освіта, 2010. – 565 с.

52. Сохацька О.М. Біржова справа: підручник, 2-ге вид. змін. й доп. / - О.М. Сохацька, - К.: Кондор. 2008.- 632 с.

53. Степанов В.М. Біржова діяльність : навч. посіб. / В.М. Степанов, Т. І. Пішеніна. – К. : Ун-т “Україна”, 2007. – 300 с.
54. Сідун В. А. Економіка підприємства: навч. посіб. / В. А. Сідун, Ю. В. Пономарьова. – К.: ЦНЛ, 2003. – 436 с.
55. Тарасюк Г.М. Бізнес-план: розробка, обґрунтування та аналіз: навч. посібник / Г.М.Тарасюк. - К.: Каравела, 2006. - 280 с
56. Технологія й обладнання підприємств торгівлі /Антонюк Я.М., Балабан П.Ю. та ін. Кер. авт. кол. В.М.Ребіцький. - К.: Либідь,1996. - 304 с.
57. Чесноков В.Л. Біржові операції : навч. посіб. / В.Л. Чесноков. – Херсон : Наддніпрянська правда, 2007. – 152 с.
58. Шваб Л. І. Економіка підприємства: навч. посіб. / Л. І. Шваб. – К.: Каравелла, 2004. – 568 с.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ

1. Сутність, зміст і функції внутрішньої торгівлі в умовах глобалізації товарних ринків
2. Внутрішня торгівля, як соціально-економічна система
3. Організаційна структура внутрішньої торгівлі. Форми і методи організації
4. Фундаментальна структура торгівлі. Торгівля як вид економічної діяльності
5. Територіально-регіональна структура внутрішньої торгівлі, принципи її територіальної організації
6. Характеристика і тенденції розвитку ресурсного потенціалу торгівлі
7. Трансформація середовища розвитку внутрішньої торгівлі
8. Державна торговельна політика і сучасні концепції розвитку внутрішньої торгівлі
9. Засади інвестиційно-інноваційного розвитку внутрішньої торгівлі
10. Основні напрями модернізації внутрішньої торгівлі
11. Система державного регулювання і підтримки внутрішньої торгівлі
12. Комерційні процеси і операції в торговельній діяльності: види, зміст, механізм здійснення
13. Проблеми сучасного розвитку оптової торгівлі на внутрішньому товарному ринку
14. Основні напрями розвитку ритейлеру у внутрішній торгівлі
15. Соціально-економічна ефективність функціонування внутрішньої торгівлі
16. Порядок провадження торговельної діяльності в Україні
17. Організаційні основи діяльності підприємств оптової торгівлі
18. Організація технологічних процесів і праці на складах
19. Організаційні основи функціонування роздрібною торгівлі
20. Організаційна побудова і розвиток роздрібною торговельної мережі
21. Позамагазинні форми торговельного обслуговування
22. Організація товаропостачання торговельної мережі
23. Організація перевезень торговельних вантажів
24. Організація і технологія тарних операцій в торгівлі
25. Характеристика біржових ринків і тенденції їх розвитку в Україні і закордоном
26. Організаційна динаміка в біржовому секторі торгівлі
27. Функції та завдання товарних бірж у контексті глобалізації ринків
28. Моделі регулювання та контролю на біржових ринках
29. Основні системи електронної біржової торгівлі

30. Характеристика сучасних біржових технологій
31. Біржові індекси та їх використання у регулюванні макроекономічних показників
32. Види біржових угод і операцій на товарній біржі
33. Порядок укладання та оформлення біржових угод
34. Кліринг та розрахунки за біржовими угодами
35. Торгівля ф'ючерсними контрактами та опціонами на біржі
36. Концепція та практика хеджування
37. Спекулятивні операції в біржовій діяльності
38. Економічний аналіз та облік у сфері біржової діяльності
39. Взаємодія бірж на глобалізованих товарних ринках
40. Біржова інформація і засоби її розповсюдження
41. Сутність, зміст і природа підприємництва
42. Роль і місце малого підприємництва в економічній системі
43. Стан і тенденції розвитку підприємництва в Україні
44. Етапи розвитку теорій підприємницької діяльності
45. Сучасні концепції розвитку підприємництва
46. Соціально-економічні функції та складові підприємництва
47. Підприємництво і бізнес: співвідношення понять і зміст категорій
48. Зміст та принципи підприємництва
49. Стратегія розвитку підприємництва
50. Зарубіжний досвід розвитку бізнесу
51. Організаційно-правові форми в сфері підприємництва
52. Система управління в сфері бізнесу
53. Регуляторна політика держави в підприємницькій діяльності
54. Форми і методи державного регулювання підприємництва
55. Форми і методи державної підтримки підприємництва
56. Характеристика суб'єктів підприємницької діяльності
57. Організаційно-правові форми юридичних осіб – суб'єктів господарювання
58. Порядок державної реєстрації юридичних осіб – суб'єктів підприємництва
59. Загальна характеристика господарських товариств
60. Загальна характеристика господарських об'єднань
61. Фізичні особи-підприємці: статус, функції, обмеження
62. Особливості організації підприємницької діяльності фізичними особами
63. Порядок державної реєстрації фізичних осіб – суб'єктів підприємництва

64. Характеристика засновницьких документів юридичних осіб – суб'єктів господарювання
65. Порядок ліцензування підприємницької діяльності
66. Порядок патентування господарської діяльності
67. Особливості підприємництва в системі внутрішньої торгівлі
68. Створення суб'єкта господарювання в сфері торгівлі
69. Торговельне підприємництво: причини, види, форми прояву
70. Алгоритм започаткування підприємницької діяльності
71. Методи пошуку підприємницької ідеї
72. Бізнес-планування в підприємницькій діяльності
73. Джерела інформації та правила розробки бізнес-плану підприємницького проекту
74. Структуру та зміст бізнес-плану підприємницького проекту
75. Конкурентний потенціал торговельного підприємництва
76. Методи конкуренції та типи конкурентної поведінки в підприємництві
77. Управління ризиком в підприємницькій діяльності
78. Зміст та фактори ризику в підприємництві
79. Суб'єкти та механізм банкрутства
80. Особливості банкрутства фізичних осіб – суб'єктів підприємництва
81. Прогнозування та планування діяльності підприємства
82. Техніко-технологічна база і виробнича потужність підприємства
83. Організація операційної діяльності підприємства
84. Фінансово-економічні результати суб'єктів господарювання
85. Оцінювання ефективності інноваційно-інвестиційної діяльності
86. Інтегральна ефективність діяльності підприємства та його конкурентоспроможність
87. Сучасні моделі розвитку підприємств
88. Трансформація і реструктуризація підприємств
89. Оптимізація бізнес-процесів підприємства
90. Економічна безпека підприємства

Тематика рефератів для вступників в аспірантуру

1. Теоретико-методологічні засади розвитку конкурентного підприємництва.
2. Проблеми сучасного розвитку підприємництва в Україні.
3. Державна політика і організаційно-економічні механізми регулювання підприємницької діяльності.
4. Особливості торговельного підприємництва і перспективи його розвитку в Україні.

5. Внутрішня торгівля як соціально-економічна система, вид економічної діяльності і форма товарного обміну.

6. Теоретичні засади організації і управління торгівлею в умовах глобалізації товарних ринків.

7. Економічна інтеграція та інтернаціоналізація в системі внутрішньої торгівлі.

8. Конкурентний потенціал внутрішньої торгівлі України.

9. Організаційно-економічне забезпечення розвитку торговельних підприємств.

10. Підвищення соціально-економічної ефективності функціонування внутрішньої торгівлі.

ПРОГРАМА З ДИСЦИПЛІН “ТОВАРОЗНАВЧОГО” БЛОКУ

Програма з дисципліни “Товарознавство харчових продуктів”

Тема 1. Основи загального товарознавства

Загальне уявлення про товарознавство, методи пізнання корисності і споживної цінності товарів, закономірностей формування асортименту та вимог до якості, забезпечення ефективного їх виробництва, обігу та споживання. Об'єкт, предмет, методи та основні категорії товарознавства.

Поняття про харчову цінність товарів. Хімічний склад харчових продуктів. Характеристика основних макро- та мікронутрієнтів харчових продуктів, їх роль у формуванні якості, харчової цінності та технологічних властивостей продуктів. Система нормативної документації на харчові продукти та непродовольчі товари. Система регламентування та контролю безпечності харчових продуктів та непродовольчих товарів. Стандартизація і сертифікація продукції. Поняття про класифікацію та асортимент товарів. Принципи формування асортименту і структури харчових продуктів та непродовольчих товарів.

Споживні властивості товарів як провідна категорія товарознавства. Асортимент товарів. Якість продукції. Поняття про якість, показники якості товарів, методи визначення показників якості, методи оцінки рівня якості. Фактори, що впливають на якість товарів. Контроль якості. Сорт товарів та система встановлення сорту.

Штрихове кодування і товарна класифікація експортно-імпортних товарів. Маркування товарів: методи, види, засоби. Товарні знаки (бренди).

Зберігання товарів.

Тема 2. Товарознавча характеристика борошна, хлібобулочних та макаронних виробів

Значення зерноборошняних товарів у харчуванні. Тенденції споживання продуктів переробки зерна, норми споживання.

Загальна характеристика крупів. Принципи класифікації крупів. Фактори формування якості крупи - сировина та технологія. Хімічний склад, харчова цінність і споживні властивості основних видів крупів. Крупи підвищеної біологічної цінності. Оцінка якості крупів.

Загальна характеристика борошна. Принципи класифікації. Фактори формування якості: вплив сировини і технології на якість різних видів борошна (пшеничного, житнього, рисового, кукурудзяного, гречаного, вівсяного). Характеристика хімічного складу основних видів борошна. Принципи поділу борошна на гатунки. Характеристика властивостей борошна різного

призначення. Вимоги до якості борошна.

Значення хліба та хлібобулочних виробів у харчуванні людини. Норми та рівень їх споживання. Загальна характеристика хліба та хлібобулочних виробів. Основи класифікації. Фактори, що формують якість хліба - сировина та процеси виробництва. Вплив нових прогресивних способів приготування тіста на якість хліба. Хімічний склад і харчова цінність хліба з борошна різних видів і сортів, споживна якість виробів. Шляхи підвищення біологічної цінності, вдосконалення асортименту хліба та хлібобулочних виробів. Якість хліба та хлібобулочних виробів. Контроль якості хліба та хлібобулочних виробів. Дефекти та хвороби хліба, причини їх виникнення та можливості їх усунення. Умови зберігання хлібобулочних виробів.

Загальна характеристика макаронних виробів, значення у харчуванні, норми та рівень споживання. Споживні властивості макаронних виробів. Вплив сировини та процесів виробництва на формування асортименту та якість макаронних виробів. Основні напрями підвищення біологічної цінності макаронних виробів. Класифікація макаронних виробів, характеристика асортименту. Вимоги до якості. Товарознавча характеристика макаронних виробів різних країн світу.

Тема 3. Товарознавча характеристика свіжої та переробленої плодоовочевої продукції

Характеристика хімічного складу плодів і овочів. Товарознавча, торговельна класифікація плодів і овочів. Сорти: помологічні, ампелографічні, господарсько-ботанічні, розпізнавальні показники сортів. Поняття про товарну якість. Товарні сорти. Дефекти плодів і овочів.

Товарознавча характеристика субтропічних та тропічних фруктів і ягід різних країн світу. Товарознавча характеристика грибів.

Класифікація продуктів переробки плодів та овочів. Харчова цінність консервованих плодів і овочів. Плодоовочеві консерви: класифікація, асортимент, фактори, що впливають на якість. Оцінка якості консервів. Дефекти. Сушені плоди й овочі. Характеристика, сутність сушіння. Процеси, що відбуваються під час сушіння. Класифікація. Фактори формування якості. Оцінка якості. Ферментовані овочі та плоди: класифікація, основи технології виробництва, асортимент, вимоги до якості, фасування, зберігання, дефекти.

Тема 4. Товарознавча характеристика крохмалю, цукру, меду, кондитерських виробів

Крохмаль і крохмалепродукти: властивості чинників, які формують якість

сировини; технологія виробництва. Принципи поділу та ознаки видів і Гатунків. Вимоги до якості. Зберігання.

Цукор. Загальна характеристика, хімічний склад та харчова цінність цукру. Асортимент цукру, товарознавча характеристика нових видів цукру, в тому числі підвищеної харчової цінності. Цукрозамінники: значення замінників цукру у харчуванні людини. Класифікація та асортимент замінників цукру.

Значення меду у харчуванні людини. Хімічний склад, харчова цінність та споживні властивості меду. Класифікація та асортимент меду. Характеристика основних видів. Вимоги до якості. Зберігання меду. Дефекти меду. Штучний мед.

Класифікація кондитерських виробів. Принципи побудови асортиментної структури цукристих та борошняних кондитерських виробів. Характеристика сировини та її вплив на якість кондитерських виробів. Показники якості зберігання.

Шоколад та шоколадні вироби. Хімічний склад та харчова цінність какао-бобів. Какао-масло та його властивості. Замінники какао-масла. Хімічний склад та харчова цінність шоколаду. Класифікація і характеристика асортименту. Нові напрями у формуванні асортименту шоколаду та його замінників. Вимоги до якості. Дефекти.

Тема 5. Товарознавча характеристика смакових товарів

Чай. Загальна характеристика. Хімічний склад чаю, харчова цінність. Класифікація та асортимент. Основні напрями формування асортименту. Оцінка якості чаю. Дефекти. Товарознавча характеристика чайних напоїв. Умови та терміни зберігання чаю і чайних напоїв.

Кава. Товарознавча характеристика кави різних видів. Хімічний склад і харчова цінність. Класифікація та принципи побудови асортименту. Характеристика особливостей хімічного складу й органолептичних властивостей. Кава швидкорозчинна. Виробництво. Оцінка якості кави. Товарознавча характеристика кавових напоїв. Дефекти кави та кавових напоїв, причини їх утворення та шляхи запобігання.

Товарознавча характеристика прянощів. Значення прянощів у харчуванні. Основні ароматичні та смакові речовини. Класифікація. Характеристика асортименту. Приправи: кухонна сіль, глутамат натрію, харчові кислоти, готові приправи (столова гірчиця, хрін, соуси). Загальна характеристика. Значення приправ у харчуванні.

Класифікація безалкогольних напоїв. Загальна характеристика. Основні напрями формування асортименту. Мінеральні води. Загальна характеристика. Принципи класифікації та асортимент. Особливості хімічного складу та

призначення мінеральних вод різних груп і видів. Негазовані безалкогольні напої: плодово-ягідні соки, сиропи, плодово-ягідні морси, екстракти, безалкогольні вина, коктейлі та аперитиви. Загальна характеристика. Особливості їх виготовлення і використання. Класифікація і асортимент. Газовані безалкогольні напої: газована вода, газовані напої у пляшках, газовані коктейлі, безалкогольне шампанське, безалкогольне пиво, сухі газовані напої. Асортимент, хімічний склад і харчова цінність. Фактори, які впливають на якість.

Товарознавча характеристика пива. Основні напрями формування асортименту та підвищення якості пива. Класифікація. Асортимент. Оцінка якості. Дефекти пива.

Класифікація та асортимент алкогольних напоїв. Товарознавча характеристика горілок. Загальна характеристика. Асортимент. Оцінка якості. Товарознавча характеристика лікєро-горілочаних виробів. Класифікація. Асортимент. Оцінка якості. Балова оцінка. Дефекти.

Товарознавча характеристика виноградних вин. Основні напрями формування асортименту. Чинники формування якості. Класифікація та асортимент. Технологія виноградних вин.

Товарознавча характеристика коньяків. Чинники, що впливають на якість. Класифікація та асортимент.

Особливості технології та порівняльна характеристика вітчизняної та зарубіжної класифікації алкогольних напоїв із подвійною перегонкою (віскі, кальвадос, арманьяк, текіла, марк, грала тощо), виноградних та плодово-ягідних вин, лікерів, настоек, бальзамів. Порівняльна характеристика принципів побудови класифікацій алкогольних напоїв в Україні та за кордоном. Особливості маркування алкогольних напоїв зарубіжного походження.

Оцінка якості вин і коньяків. Система балової оцінки. Правила проведення дегустацій. Хвороби, вади і недоліки вин та коньяків. Умови та терміни зберігання.

Загальна характеристика тютюнових виробів. Виробництво. Класифікація та асортимент. Оцінка якості. Дефекти. Порівняльна характеристика споживних властивостей та сортиментної структури тютюнових виробів вітчизняного та зарубіжного виробництва (тютюн, сигари, сигаріли, цигарки).

Тема 6. Товарознавча характеристика харчових жирів

Значення жирів у харчуванні. Рослинні олії. Хімічний склад і харчова цінність. Фактори, що формують якість рослинних олій: сировина, процеси виробництва. Рафінація рослинних олій та вплив окремих видів очищення на харчову цінність, стійкість олій під час зберігання. Принципи побудови

асортиментної структури. Показники якості. Класифікація та асортимент топлених жирів. Оцінка якості. Умови та терміни зберігання. Маргарин, кулінарні, кондитерські, хлібопекарські жири та жири для молочної промисловості. Класифікація та асортимент. Фактори, що формують якість маргарину: сировина (жирова і нежирова), процес виробництва.

Майонез. Класифікація. Хімічний склад і харчова цінність. Фактори, що формують якість майонезу: сировина та процеси виробництва. Показники якості. Дефекти.

Тема 7. Товарознавча характеристика молока і молочних товарів

Значення молока та молочних продуктів з позицій сучасних вимог науки про харчування. Норми споживання. Асортиментна структура молока та вершків. Умови та терміни зберігання. Товарознавча характеристика заміників вершків. Класифікація та асортимент кисломолочних продуктів. Харчове та дієтичне значення. Фактори, що формують якість: сировина, процеси виробництва. Характеристика традиційних та нових видів кисломолочних продуктів. Оцінка якості. Умови та терміни зберігання та реалізації.

Класифікація молочних консервів залежно від використаної сировини та способів консервування. Хімічний склад та харчова цінність. Використання молочних консервів. Фактори, що формують якість та стійкість під час зберігання: сировина, процеси виробництва, види тари. Оцінка якості. Умови зберігання. Дефекти.

Товарознавча характеристика морозива. Харчова цінність та фактори формування споживних властивостей м'якого та загартованого морозива.

Асортиментна структура вершкового масла. Хімічний склад, біологічна та енергетична цінність. Використання вершкового масла. Фактори формування споживних властивостей масла. Вимоги до якості вершкового масла. Пакування, маркування, умови та строки зберігання масла. Дефекти. Зберігання.

Класифікація сирів. Сутність виготовлення сичугових і кисломолочних сирів. Споживні властивості сирів: харчова, біологічна й енергетична цінність. Фактори формування споживних властивостей сирів: сировина, технологія виробництва. Фактори формування асортименту твердих і м'яких сичугових сирів, розсільних кисломолочних і переробних сирів. Класифікація і характеристика асортименту сирів. Порівняльна характеристика класифікації та асортиментної структури споживних властивостей твердих та м'яких сирів вітчизняного та зарубіжного виробництва. Вимоги до якості сирів. Дефекти. Терміни зберігання сирів.

Тема 8. Товарознавча характеристика яєць та яєчних продуктів

Значення яєчних товарів у харчуванні, норми їх споживання. Процеси, що мають місце під час зберігання яєць. Дефекти яєць. Класифікація курячих яєць та оцінка їх якості. Яйця інших видів домашньої птиці. Особливості хімічного складу та використання. Морожені яєчні продукти. Сухі яєчні продукти. Виробництво, види, оцінка якості. Дефекти морожених та сухих яєчних продуктів. Умови та терміни зберігання яєць та яєчних продуктів.

Тема 9. Товарознавча характеристика м'яса та м'ясних товарів

Класифікація м'яса забійних тварин. Маркування м'яса. Хімічний склад і харчова цінність м'яса. Класифікація способів холодильної обробки м'яса. Категорії свіжості м'яса. Органолептичні, фізичні, хімічні, мікробіологічні та гістологічні показники свіжого, сумнівної свіжості та несвіжого м'яса. Класифікація, асортимент, споживна цінність м'ясних субпродуктів. Умови та терміни транспортування і зберігання м'яса субпродуктів.

Особливості хімічного складу м'яса птиці, його харчова цінність. Класифікація м'яса птиці. Оцінка якості м'яса птиці. Категорії свіжості м'яса птиці. Товарознавча характеристика м'яса дичини. Характеристика харчової цінності.

Загальна характеристика м'ясних копченостей. Хімічний склад і харчова цінність м'ясних копченостей. Асортимент м'ясних копченостей і його удосконалення. Характеристика основних видів м'ясних копченостей. Оцінка якості м'ясних копченостей. Товарознавча характеристика основних видів м'ясних копченостей закордонного виробництва.

Загальна характеристика ковбасних виробів. Хімічний склад і харчова цінність ковбасних виробів. Класифікація ковбасних виробів. Оцінка якості ковбас. Допустимі та недопустимі дефекти. Умови та терміни зберігання.

Товарознавча характеристика м'ясних консервів. Хімічний склад і харчова цінність м'ясних консервів. Класифікація та асортимент м'ясних консервів. Фактори формування якості м'ясних консервів. Оцінка якості м'ясних консервів. Маркування консервів. Зберігання.

Товарознавча характеристика кулінарних м'ясних виробів і швидкозаморожених кулінарних м'ясних виробів. Характеристика асортименту. Оцінка якості. Умови і терміни зберігання та реалізації.

Тема 10. Товарознавча характеристика риби та рибних товарів

Класифікація промислових риб. Хімічний склад м'яса риби. Харчова цінність. Екологія рибних продуктів, шляхи забезпечення їх харчової

нешкідливості. Класифікація нерибних гідробіонітів. Загальна біологічна характеристика. Хімічний склад, харчова цінність м'яса ракоподібних, молюсків, голкошкірих, морських ссавців. Водорості, їх використання у харчовій промисловості. Лікувально-профілактичні властивості харчових продуктів, вироблених із нерибної водної сировини. Транспортування і зберігання живої товарної риби. Фактори, що впливають на зміну-якості живої риби. Охолоджені, підморожені та заморожені гідробіонти. Технологічні особливості холодильної обробки, процеси, що впливають на формування якості продукції. Побудова асортименту. Вимоги до якості. Транспортування і зберігання охолодженої, підмороженої та замороженої риби.

Технологічні особливості виробництва солоні риби. Побудова асортименту. Дефекти продукції. Умови та терміни зберігання.

Технологічні особливості виробництва сушених, в'ялених та копчених риботоварів. Побудова асортименту. Вимоги до якості. Дефекти продукції. Умови та терміни транспортування та зберігання.

Технологічні особливості виробництва консервів з гідробіонітів. Побудова асортименту. Умови та терміни зберігання.

Товарознавча характеристика кулінарних виробів з гідробіонітів (риби, молюсків, водоростей). Побудова асортименту. Вимоги до якості. Технологічні особливості виробництва ікр'яних товарів. Фактори, що впливають на якість. Побудова асортименту. Вимоги до якості.

Тема 11. Товарознавча характеристика харчових концентратів

Класифікація і характеристика асортименту харчових концентратів, других обідніх, солодких страв, концентратів-напівфабрикатів, борошняних кондитерських виробів, сухих продуктів для дитячого та дієтичного харчування, сухих сніданків, готових для споживання картоплепродуктів. Хімічний склад та харчова цінність. Вплив сировини і технологічних процесів на споживні властивості, формування асортименту та якість харчових концентратів. Вимоги до якості. Зберігання.

Програма з дисципліни “Теоретичні основи товарознавства”

Тема 1. Товарознавство в системі наук про товари і торгівлю. Об'єкт і предмет товарознавства

Виробництво матеріальних благ як основа життя суспільства. Економічні й неекonomічні блага. Натуральне і товарне виробництво, їх сутність та визначення. Форми господарювання: виробництво, обіг, споживання. Результати господарювання: продукція, товари, предмети споживання (вжитку). Дефініція категорії «товар». Інтенціональне (семантичне) визначення категорії «товар» в різних галузях суспільної практики (митний контроль, торгівля, транспорт і т. ін.). Зародження, становлення та розвиток товарознавства як науки. Поняття «товарознавство» та причини його появи. Етапи становлення і розвитку товарознавства як науки. Історія розвитку товарознавства. Поділ товарознавства на теоретичне (загальне) та спеціальне. Об'єкт товарознавчої науки (у термінології). Визначення. Товари як речові та не речові об'єкти.

Тема 2. Методологія товарознавства

Методологія товарознавства: визначення поняття, елементи структури і їх ієрархія. Характеристика елементів методології товарознавства: галузевих понять, визначень, категорій, термінів, методів пізнання, законів, теорій. Товарознавчі категорії: продукція, товар, предмет споживання (вжитку), благо. Поняття цих категорій, їх ієрархія (родові, підрядні). Поняття як одиниця думки. Зміст поняття. Властивості й ознаки товарів. Методи пізнання в товарознавстві. Групування методів, їх характеристика і сфери застосування. Органолептичні і лабораторні методи дослідження. Поняття законів та їх застосування у товарознавчих дослідженнях. Теорії товарознавства та їх застосування.

Тема 3. Наукові основи формування потреб у товарах

Загальні поняття про потреби. Суть потреб у товарах. Класифікація потреб: за походженням, сферою життєдіяльності, за об'єктом спрямованості, за ознакою кількісної визначеності. Ієрархічна система потреб і взаємозв'язок між ними.

Фактори, що формують потреби (традиції, звичаї, ритуали, мода, національні, регіональні і корпоративні особливості тощо). Методологія визначення потреб населення в товарах регіону і країни. Життєвий цикл товару: його трансформації. Способи задоволення потреб і типи споживання.

Типологія споживачів і їх характеристика. Сегментація ринку товарів і позиціонування товару на ринку. Тенденції споживачів і товарних ринків щодо потреб в товарах і послугах. Рівні потреб. Керування потребами. Рівень життя і якість життя. Потреби людини у продовольчих товарах (їжі) у процесі

життєдіяльності організму людини (енергетична, пластична, імунорегуляторна, біорегуляторна, пристосувально-регуляторна, мотиваційно-сигнальна тощо). Сутність теорій збалансованого й адекватного харчування, оздоровчого харчування. Характеристика різних концепцій харчування (роздільне, вегетаріанське, редуковане харчування та ін.). Принципи визначення фізіологічних потреб людини у поживних речовинах і енергії.

Фактори, що впливають на енерговитрати організму людини. Енергетична цінність (калоричні коефіцієнти) білків, жирів, вуглеводів. Добові фізіологічні норми потреб в основних поживних речовинах та енергії для людини залежно від статі, віку, виду діяльності тощо. Ступінь задоволення потреб населення в харчових продуктах. Продовольчі ресурси України.

Тема 4. Вимоги до товарів

Поняття про вимоги до товарів та його визначення. Чинники, що впливають на рівень вимог до товарів. Класифікація вимог до товарів за ознаками пред'явлення їх в часі (поточні, перспективні), змістом (загальні й специфічні), потребами, які їх породжують (утилітарні: функціональні, технологічні, ергономічні, екологічні, надійнісні, безпеки, економічні); естетичні (до інформаційної виразності, раціональності форми, цілісності композиції доскональності виробничого виконання і товарного вигляду), соціальні вимоги до товарів.

Тема 5. Властивості товарів

Загальні поняття про властивості матеріальних і нематеріальних об'єктів - продуктів природи, предметів і речей. Діалектична взаємодія природи сфер господарювання в умовах товарного виробництва (продукція, товари, предмети споживання). Генезис властивостей об'єктів товарознавства за сферами господарювання. Властивості натуральні, товарні і споживні (ужиткові). Дефініція поняття «властивість». Категорії властивість і ознака об'єктів та їх застосування в товарознавстві. Натуральні властивості продуктів природи, предметів і речей як атрибутів товарного виробництва.

Генезис натуральних властивостей, їх класифікація і характеристика. Властивості речові та набуті, їх сутність і визначення. Показники і кількісні характеристики властивостей об'єктів. Властивості речові та набуті: структури і складу, хімічні, фізичні, фізико-хімічні; біологічні та ін. Показники і характеристики цих властивостей в товарознавстві.

Товарні властивості. Генезис товарних властивостей. Корисність і цінність товарів як властивості першого порядку і предмет товарознавства. Ознака

вартості товару і її роль у забезпеченні товароруху виробів та трансформації товару у предмет споживання (вжитку). Товарні властивості 2-го порядку. Вплив ринкового середовища на імовірність формування емпіричних ознак товарів та їх конкурентоспроможність. Споживні (ужиткові) властивості. Генезис споживних властивостей. Трансформація товарних властивостей і їх носіїв у предмети споживання і блага. Класифікація споживних властивостей. Соціокультурні властивості. Властивості утилітарні і естетичні. Характеристика наведених угруповань.

Споживні властивості 2-го порядку, їх змістова (інтенціональна) характеристика, показники і характеристики оцінювання та вимірювання споживних властивостей. Споживна цінність товарів. Методи її оцінювання. Характеристика споживних властивостей харчових продуктів: харчова цінність, енергетична цінність, біологічна цінність, фізіологічна цінність, засвоюваність, нешкідливість, доброякісність, здатність зберігання тощо.

Харчові продукти як фізико-хімічна або біологічна система. Вплив неорганічних речовин (вода, мінеральні елементи) на формування і збереженість споживних властивостей продуктів.

Вода, її фізіологічна роль, вміст у харчових продуктах, форми зв'язку води з сухими речовинами (фізико-механічні, фізико-хімічні, хімічні). Характеристика «вільної» і «зв'язаної води харчових продуктів. Сутність понять» «активність» води, «рівноважна вологість продукту», їх значення для зберігання харчових продуктів. Вимоги до якості і безпечності питної води. Методи визначення масової частки вологи в харчових продуктах.

Фізіологічна роль мінеральних елементів, їх вміст у харчових продуктах. Класифікація мінеральних елементів, характеристика макро-, мікро-, ультрамікро- елементів. Токсичні мінеральні елементи. Зольність як показник якості харчових продуктів.

Вплив органічних сполук на формування і збереженість споживних властивостей харчових продуктів. Будова, властивості, класифікація вуглеводів, ліпідів, азотовмісних сполук (у т.ч. білків), вітамінів, ферментних кислот, барвних і ароматичних речовин. їх вміст у харчових продуктах, значення для органолептичних властивостей, енергетичної і біологічної цінності, здатності до зберігання продовольчих товарів тощо.

Фізичні властивості товарів: форма, розмір, густина, шпаруватість; структурно-механічні: міцність, твердість, пружність, еластичність, пластичність, в'язкість, плинність, тиксотропія, адгезія; теплофізичні: теплоємність, температуропровідність; оптичні: колір, прозорість, рефракція світла; сорбційні властивості: адсорбція, абсорбція, хемосорбція, гігроскопічність. Значення фізичних властивостей для формування споживних

властивостей і зберігання харчових продуктів і непродовольчих товарів.

Життєвий цикл товарів: поняття та значення для керування ринками. Терміни служби, придатності і використання товарів, ресурс і гарантії експлуатації готових виробів. Поняття про зношування і знос товарів. Фізичний і моральний знос виробів. Дослідне носіння готових виробів. Категорії: властивість, цінність, вартість і ціна товару та їх застосування у товарознавстві.

Тема 6. Якість товарів. Методи її оцінювання та дослідження

Поняття якості товарів. Визначення (дефініція) поняття «якість». Основні поняття щодо управління якістю продукції. Поняття «якість» в ретроспективі. Еволюція методів забезпечення якості. Носії якості товару. Поняття доброякісності і недоброякісності об'єктів товарознавства. Ієрархія категорії «властивість - показник - характеристика товару». Групування показників і характеристик якості товарів: одиничні, комплексні, узагальнюючі, проектні, виробничі, експлуатаційні, базові, відносні, визначальні. Граничні, інтегральні тощо. Модель Кано та групування властивостей, показників і характеристик товарів на обов'язкові (необхідні), очікувані й захоплюючі. Сутність наведених угруповань на прикладах окремих груп товарів.

Залежність якості продукції від різних факторів у сферах виробництва, обігу (в процесі транспортування, зберігання, реалізації) та споживання. Придатна та дефектна продукція, види дефектів і вад: явні, приховані, критичні, значні, усувні та не усувні. Види контролю якості продукції: виробничі, вхідні, приймальні, суцільні, вибіркові, періодичні та ін. Доброякісність і недоброякісність товарів. Категорії доброякісності та сорти або гатунки товарів. Ступінь доброякісності та споживна вартість товару, їхній взаємозв'язок. Вплив ступеня доброякісності на вартість і ціну товару. Значення підвищення якості товарів для задоволення потреб споживачів і підвищення економічної ефективності виробництва і збуту, конкурентоспроможності товарів. Фактори, що впливають на якість товарів: фактори формування якості, фактори, що стимулюють якість, фактори, що сприяють збереженню якості. Методи дослідження і оцінювання якості товарів: методи з використанням об'єктивних способів визначення кількісних характеристик (вимірювальні, реєстраційні, статистичні, розрахункові та ін.); методи з використанням евристичних способів оцінювання (органолептичні/сенсорні, експертні, соціологічні). Поняття про кваліметрію і квалілогію. Визначення понять та застосування в товарознавстві. Поняття про рівень якості товарів.

Взаємозв'язок понять «конкурентоспроможність» і «якість» товарів. Системний підхід до управління якістю товарів: ретроспективний огляд і проблеми застосування на вітчизняних підприємствах.

Тема 7. Асортимент товарів

Загальні поняття. Категорії асортимент, сортамент, сортимент, асорті - визначення і застосування в товарознавстві. Показники та характеристики асортименту товарів: одиниця товару, вид товару, різновид товару, партія товару, зразок товару, взірець товару, товари повсякденного попиту, товари простого асортименту, широта і повнота асортименту, структура асортименту та її оцінка, оновлення асортименту.

Поняття про товарні номенклатури: види і застосування в товарознавчій практиці. Асортимент товарів виробничий/промисловий і торговий. Асортиментна політика і асортиментні концепції. Керування асортиментом товарів - мета і основні принципи. Методологія формування асортименту окремих груп товарів. Основи асортиментології: об'єкт, предмет і методи вивчення.

Тема 8. Класифікація товарів

Загальні поняття і роль класифікацій в наукових дослідженнях. Класифікація як метод товарознавства. Категорії класифікація і систематика товарів. Визначення поняття класифікація. Класифікації природні і штучні. Елементи наукової класифікації товарів: об'єкт класифікації, мета класифікації, класифікаційна одиниця, класифікаційна ознака. Ознаки класифікації якісні та кількісні, суттєві і несуттєві (акцидентні). Класифікаційні терміни: розряд або рівень систематики, таксономічний ряд, метод класифікації. Розряди класифікації: вищі - розділ, царство, тин, відділ, клас; середні - порядок, загін, родина, рід; нижчі - група, вид, різновид. Характеристика основних розрядів класифікації. Поняття таксономічного ряду.

Методи класифікації - ієрархічній і фасетній, їх характеристика (сутність) і застосування в товарознавстві. Поняття про глибину і ємність ієрархічних класифікацій. Особливості класифікації продовольчих товарів. Системи класифікації і класифікатори, їх використання у сфері обігу.

Тема 9. Основи збереження якості і кількості товарів у процесі товароруху

Теоретичні основи товароруху товарів у сфері обігу. Системні властивості товароруху, підсистеми товароруху (транспортування, зберігання, реалізація товарів). Фактори зовнішнього середовища (відносна вологість повітря, температура, освітленість, газовий склад, санітарний стан та ін.) і час, їхній вплив на споживні властивості товару і на економічну ефективність комерційної операції з товаром. Процеси, що відбуваються в товарах під час товароруху

(масо- і теплообмін, фізичні процеси, хімічні, біохімічні, мікробіологічні процеси і процеси старіння, зміни соціальних властивостей та ін.) їхній вплив на споживні властивості і якість товару. Знання цих процесів - шлях до зменшення втрат маси і якості товарів, підвищення ефективності праці торговельних організацій.

Наукові принципи зберігання харчових продуктів і непродовольчих товарів. Консервування як засіб збільшення термінів зберігання товарів без суттєвих змін їхньої якості, а для харчових продуктів - розширення асортименту.

Класифікація, методів консервування харчових продуктів: біоз, абіоз, ценоанабіоз, анабіоз. Сутність консервування низькими (охолодження і заморожування) і високими (пастеризація, стерилізація, тиндалізація) температурами, обробки іонізуючими випромінюваннями (радіаційна стерилізація і пастеризація), струменями ультрависокої (УВЧ) і надвисокої (НВЧ) частот, ультразвуком, опромінюванням ультрафіолетовими променями (УФП).

Сутність консервування висушуванням, кухонною сіллю, цукром, за допомогою в'ялення. Сучасні методи та їхній вплив на якість продукції. Консервування квашенням (соління, мочіння) плодів, овочів та виробів. Консервуючі фактори їх вплив на якість продукту. Хімічні методи консервування: маринування, копчення етиловим спиртом, використання бензойної, саліцилової, сорбінової, борної кислот та їхніх солей, антибіотиків (біоміцину, ністатину, нізину), газів (вуглекислого, озону), консервуючі фактори та їхній вплив на якість і збереження продукції. Нове в технології консервування і зберігання товарів.

Оптимальні умови і режими зберігання окремих груп товарів. Класифікація товарів за здатністю до зберігання. Системи зберігання товарів, розміщення товарів для зберігання.

Транспортування товарів, умови транспортування. Фактори впливу на якість і кількість товару: кліматичної зони, місцевого мікроклімату, температури, вологості повітря, опромінення, руху, тиску повітря, опадів. Системи транспортування товарів і їхня економічна ефективність у взаємозв'язку з властивостями товарів і планування комерційних операцій. Внутрішні процеси, що відбуваються в товарах, їх взаємозв'язок із зовнішніми факторами є причиною зниження якості та маси товарів у період товароруку. Вплив умов зберігання і транспортування на рівень втрат. Природні втрати, причини їхнього виникнення.

Класифікація і нормування втрат залежно від підсистеми товароруку та інших факторів. Значення тари і пакувальних матеріалів для зберігання якості й кількості товарів. Класифікація тари і пакувальних матеріалів. Шляхи зниження

втрат і підвищення економічної ефективності проведення комерційних операцій, захисту навколишнього середовища і збереження ресурсів держави.

Тема 10. Кодування товарів

Визначення поняття «кодування товарів». Методи кодування: реєстраційне, класифікаційне, артикуляційне, штрихове, графічне - їх сутність і сфери застосування. Довжина кодової позначки. Коди і артикули. Артикуляційне кодування: словесне, порядкове, значеннєве. Алфавіти кодів: цифрові, буквені, буквено-цифрові, штрихові. Поняття про основу коду, розряд коду і структуру коду. Система кодування як основа побудови класифікаторів. Приклади класифікаторів продукції. Штрихове кодування об'єктів. Історія виникнення та сучасні сфери застосування. Визначення штрихових кодів. Системи штрихових кодів. Штрихові коди системи EAN, їх структура. Структура штрихових кодів: цифрові, алфавітно-цифрові, дискретні, безперервні, двонапрямні, контролепридатні, з фіксованою довжиною коду, зі змінною довжиною коду, з різною інформаційною щільністю. Приклади кодів інших систем. Графічні коди. Способи перевірки правильності зчитування штрихових кодів.

Тема 11. Інформація про товар

Інформація про товар: загальні поняття, роль інформації в управлінні товарними ринками. Законодавча база у сфері інформації. Вимоги до інформації про товар. Вартісна інформація - види преїскурантів цін, прайси, побудова преїскурантів, способи їх використання.

Класифікація видів інформації та основні функції. Групування інформації за походженням, за змістом, за призначенням, за місцем знаходженням та видом супроводження.

Основні засоби товарної інформації: маркування, документальне оформлення, реклама і пропаганда, друковані засоби. Маркувальна інформація: визначення, зміст. Товарні знаки. Тавро: контрольне тавро, випробне тавро, гарантійне тавро, повірне тавро, пробірне тавро.

Способи маркування - типографський, механічний, фотофільмдрук, фотохімічний, аерографічний, гаряче тиснення. Маркувально-умовна інформація, експлуатаційно-супроводжувальна інформація і рекламно-довідкова - зміст і способи використання.

Програма з дисципліни “Товарознавство непродовольчих товарів”

Тема 1. Теоретичні основи товарознавства непродовольчих товарів

Предмет, метод і зміст товарознавства непродовольчих товарів. Особливості класифікації і кодування непродтоварів. Характеристика класифікаційних ознак непродтоварів. Споживна вартість і споживні властивості непродтоварів. Споживні властивості непродтоварів: визначення і перелік груп. Якість непродтоварів та фактори її формування. Основи сертифікації і стандартизації непродтоварів. Асортимент непродтоварів та управління ним. Поняття про функціональні комплекси товарів. Поняття про фальсифікацію товарів та захист від неї. Види та їх коротка характеристика.

Тема 2. Споживчий функціональний комплекс “Товари особистого користування – одяг”

Текстильні товари. Текстильні волокна і нитки. Стан виробництва. Класифікація і характеристика природних, штучних і синтетичних волокон (волокноутворююча речовина, будова і основні властивості). Класифікація текстильних ниток і характеристика асортименту, основні властивості текстильних ниток. Тканини. Фактори, що формують споживні властивості тканин в процесі виробництва. Класифікація і характеристика ткацьких переплетень. Основні властивості тканин. Класифікація і характеристика асортименту тканин різного волокнистого складу та призначення. Оцінка якості тканин.

Одяг. Сучасний стан розвитку швейного виробництва. Формування споживних властивостей у процесі виготовлення. Класифікація і характеристика асортименту верхнього одягу, легкого одягу, білизни та головних уборів. Оцінка якості в торгівлі. Маркування, пакування та зберігання.

Трикотажні товари. Стан виробництва. Класифікація та характеристика трикотажних полотен. Формування властивостей трикотажних виробів в процесі виробництва. Класифікація і характеристика асортименту верхніх, білизняних, панчішно-шкарпеткових, рукавичкових виробів і головних уборів. Оцінка якості в торгівлі. Маркування, пакування, зберігання.

Тема 3. Споживчий функціональний комплекс “Товари особистого користування – взуття”

Асортимент і споживні властивості взуттєвих матеріалів. Загальна характеристика взуттєвих матеріалів, їхня класифікація. Асортимент шкіряного взуття, класифікація за різними ознаками. Характеристика асортименту побутового взуття. Оцінка якості. Маркування, пакування і зберігання.

Тема 4. Споживчий функціональний комплекс “Товари побутової хімії”

Загальне уявлення про хімічні побутові товари, їх роль у полегшенні праці, класифікація за різними ознаками. Характеристика мийних засобів, їх призначення, загальна класифікація. Властивості мила і синтетичних мийних засобів: їхній склад, вихідна сировина й особливості виробництва. Асортимент та вимоги до якості господарського та туалетного мила, синтетичних мийних засобів різного призначення. Допоміжні засоби для прання (відбілювачі, підсинювані, підкромалювальні засоби, антистатики тощо). Засоби для чищення і дезінфекції. Вимоги нормативних документів щодо пакування, маркування, транспортування та зберігання товарів побутової хімії.

Тема 5. Споживчий функціональний комплекс “Товари для ведення домашнього господарства - посуд”

Скляні побутові товари. Загальні відомості про скло. Стан і перспективи розвитку ринку. Формування споживних властивостей в процесі виробництва. Класифікація і характеристика асортименту скляних виробів із звичайного, кришталевого і жаростійкого скла. Оцінка якості. Маркування, пакування, зберігання.

Керамічні побутові товари. Класифікація кераміки. Стан і перспективи розвитку ринку. Формування споживних властивостей в процесі виробництва. Класифікація і характеристика асортименту (фарфорових, фаянсових, майолікових і гончарних) виробів. Оцінка якості. Маркування, пакування та зберігання.

Металогосподарські товари. Стан і перспективи виробництва. Класифікація товарів. Формування споживних властивостей. Класифікація і характеристика асортименту (металевого посуду, ножових виробів і столових приладів, ручних побутових інструментів, приладдя для вікон і дверей, товарів для особистих підсобних господарств). Оцінка якості окремих груп. Маркування, пакування, зберігання.

Тема 6. Споживчий функціональний комплекс “Товари для благоустрою житла – меблі”

Стан і перспективи розвитку виробництва меблів в Україні. Класифікація і характеристика асортименту меблів. Показники якості меблів та особливості контролю їх якості. Вимоги до маркування, пакування і зберігання меблів.

Тема 7. Споживчий функціональний комплекс “Товари для ведення домашнього господарства – прилади і машини для приготування, вживання і зберігання харчових продуктів”

Стан і перспективи виробництва екологічно безпечних побутових електричних приладів. Класифікація електропобутових товарів. Формування споживчих властивостей. Класифікація і характеристика асортименту побутових електронагрівальних приладів, електромеханічних приладів (для обробки білизни, зберігання і обробки продуктів, підтримки мікроклімату, прибирання приміщення). Оцінка якості в торгівлі. Маркування, пакування, зберігання.

Програма з дисципліни “Експертиза товарів”

Тема 1. Експертиза, визначення, мета, завдання. Відмінні особливості від контролю якості. Роль та функції ТПП

Експертиза як специфічний вид діяльності. Поняття “якість” та “експертиза”, трансформація поняття якості в часі; фактори його формування. Визначення поняття “експертиза товарів”, напрями застосування експертизи у сучасних умовах. Поняття “товарна”, “товарознавча експертиза” і їх відмінність від контролю якості. Роль та місце товарознавства у товарній експертизі. Товарознавча експертиза як бар'єр на шляху надходження фальсифікованої, неякісної продукції. Законодавче регулювання експертної діяльності. Організації і підприємства, що здійснюють експертизу товарів. Особливості функціонування торгово-промислових, Закон України “Про торгово-промислові палати в Україні”. Діяльність торгово-промислових палат (ТПП) в Україні.

Тема 2. Класифікація експертизи, характеристика суб'єктів, об'єктів експертизи, вимоги до експертів

Класифікація експертиз. Характеристика загальних видів експертиз, їх застосування. Визначення об'єктів і суб'єктів товарної експертизи, їх класифікація. Характеристика об'єктів товарної експертизи документації, продукції, процесів, споживчих товарів. Вимоги до експерта. Компетенція експерта та її межі. Права та обов'язки експерта. Порядок оплати експертиз.

Тема 3. Методи товарної експертизи, їх класифікація, характеристика окремих видів

Характеристика загальних і специфічних критеріїв вибору методів, які застосовуються під час проведення експертиз. Класифікація та характеристика експертних методів, їх позитивні і негативні сторони, мета і межі застосування. Характеристика методів провідного експерта, комісії, комбінованого, Дельфи, Паттерн. Використання шкал - номінальної, порядку, інтервалів, відношень з метою підвищення точності оцінок. Методи підвищення достовірності результатів експертної оцінки - ранжування, безпосередньої оцінки, послідовних переваг, парних порівнянь. Статистичні методи в експертизі.

Тема 4. Організація проведення товарознавчої експертизи та документальна експертиза

Організація експертизи. Етапи проведення експертизи. Підготовчий етап:

підстави для призначення та проведення експертизи. Особливості оформлення та значення наряду на проведення експертизи. Взаємини експерта та замовника експертизи.

Основний етап: ознайомлення з товаросупровідною документацією, транспортним засобом, умовами зберігання, особливості відбору проб (зразків), експертна оцінка товарів.

Заключний етап: оформлення результатів експертизи. Правовий статус висновку експерта. Порядок складання акта експертизи. Вимоги до висновку експерта.

Специфіка організації та проведення різних видів експертиз товарів. Документальна експертиза, як складова товарознавчої експертизи, основні етапи її здійснення.

Тема 5. Експертиза кількості товарів

Експертиза кількості: мета, правова та нормативна база, особливості проведення. Експертиза товарів із пошкодженою упаковкою. Порядок і техніка проведення експертизи кількості при прийманні вантажів, методи визначення кількості товарів. Особливості оформлення результатів експертизи кількості.

Тема 6. Експертиза якості товарів, оформлення результатів

Експертиза якості товарів: мета, завдання, правова та нормативна база, підстави для проведення. Правила проведення експертизи якості товарів. Особливості проведення експертизи якості при отриманні товарів від транспортної організації. Експертиза товарів за комплектністю. Експертиза якості нових товарів, що не мають аналогів в Україні. Вибір показників для ідентифікації товарів. Порівняльний, прогнозно-аналоговий, комбінований методи оцінки якості. Неруйнівний та руйнівний методи проведення досліджень під час експертизи товарів. Сучасні органолептичні, фізико-хімічні та інші методи оцінки якості товарів при товарознавчій експертизі. Дегустація харчових продуктів. Експертиза товарів, що постачаються за договорами. Документальна експертиза. Асортиментна експертиза. Комплексна експертиза. Документальне оформлення результатів експертизи. Способи і методи приймання товарів за якістю в міжнародній торгівлі, їх характеристика.

Тема 7. Екологічна експертиза. Суб'єкти, об'єкти екологічної експертизи, особливості проведення

Екологічна експертиза, значення, мета, завдання, правова та нормативна база. Характеристика об'єктів і суб'єктів експертиз. Порядок проведення

екологічної експертизи на митному кордоні; технології проведення різних видів екологічної експертизи (державної, громадської та інших), характеристика видів забруднення, що визначаються під час її здійснення. Порядок оформлення результатів. Роль товарознавства в проведенні цих видів експертиз.

Тема 9. Особливості експертизи зерноборошняних товарів

Експертиза кількості борошна, крупи, макаронних та хлібобулочних виробів залежно від видів транспортної тари і споживчого упакування, транспортування і зберігання. Ідентифікації ознаки маркування. Експертиза якості окремих зерноборошняних товарів. Порядок і методи відбору зразків, визначення вихідного і середнього зразка. Вибір показників якості та порядок проведення експертизи. Виявлення дефектів, їх ідентифікація, причини виникнення. Основні способи визначення можливої фальсифікації борошна, крупи, макаронних виробів. Документальне оформлення результатів експертизи.

Тема 10. Особливості експертизи свіжих плодів, овочів та продуктів їх переробки

Особливості свіжих фруктів, овочів як об'єктів експертизи. Експертиза супровідних документів партії свіжих фруктів, овочів вітчизняного та іноземного походження. Експертизи кількості свіжих фруктів, овочів залежно від видів транспортної тари, зберігання. Особливості затарювання. Вимоги до маркування. Ідентифікаційні ознаки маркування. Експертиза якості фруктів та овочів у місцях закупівлі, постачання, на кордоні. Порядок відбору зразків для дослідження якості. Ознаки якісної ідентифікації. Порядок і методи визначення якості свіжих фруктів та овочів. Виявлення пошкоджень, хвороб, їх ідентифікація, причини виникнення. Експертиза продуктів переробки фруктів та овочів; особливості експертизи консервованих плодів, овочів, ягід, продуктів спеціального призначення. Документальне оформлення результатів експертизи.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артюх Т. М. Товарознавча експертиза ювелірних коштовностей. Теорія та практика: монографія. – / Т. М. Артюх. – К.: видавництво Київ нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 303 с.
2. Безпека харчування: сучасні проблеми: Посібник-довідник / Укл.: А. В. Бабюк, О. В. Макарова, М. С. Рогозинський, Л. В. Романів, О. Є. Федорова. – Чернівці: Книги-XX1, 2005. – 456с.
3. Беднарчук М. С. Товарознавство сировини, матеріалів та засоби

виробництва: навчальний посібник / М. С. Беднарчук, І. С. Полікарпов – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 560 с.

4. Гаврилишин В. В. та ін.; за ред. Ю. Т. Жука]. – Львів : Компакт-ЛВ, 2009. – 480 с.

5. Галик І.С. Товарознавство непродовольчих товарів: ч.2. Товарознавство трикотажних товарів. / І.С. Галик, Б. Д. Семак. – К.: НМЦ “Укоопосвіта“, 2001. – 296 с.

6. Гігієна харчування з основами нутріціології: [підручник; у 2 кн.] – Кн. 1 / Т. І. Анітратенко, Т. М. Білко, О.В. Благодарова та ін.; За ред. проф. В. І. Ципріяна. – К.: Медицина, 2007. – 528 с.

7. Гігієна харчування з основами нутріціології: підручник; у 2 кн. – Кн. 2 / [В. І. Ципріяна, І. Т. Матасар, В. І. Слободкін та ін.]. За ред. проф. В. І. Ципріяна. – К. : Медицина, 2007. – 544 с.

8. Глушкова Т.Г., Товари культурно-побутового призначення: підручник. / Т.Г. Глушкова. – К.: Київ. нац.торг.-економ. ун-т, 2004. – 550 с.

9. Сенсорний аналіз. Практикум: Навчальний посібник. / [І.В. Ємченко та ін.] – Л.: ВФ Афіша, 2009. – 320 с.

10. Корзун В. Н. Гігієна харчування: підручник / В. Н. Корзун. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2003. – 236с.

11. Коробкіна З.В. Смакові товари: підручник / З.В. Коробкіна, О.Л. Романенко. Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2003. – 379.

12. Кругляков Г.Н., Круглякова Г.В. Товароведение продовольственных товаров. – Ростов н/Д.: издательский центр «МарТ», 1999. – 448 с.

13. Лозова Т.М. Наукові основи формування споживних властивостей і зберігання якості борошняних кондитерських виробів: монографія / Т.М. Лозова, І.В. Сирохман. – Львів: Видавництво ЛКА, 2009 р. – 456 с.

14. Матюшина З.П., Королькова Э.П. Товароведение пищевых продуктов. – М.: ИРПО; Изд. Центр «Академия», 1998. – 272 с.

15. Нескос А. Н. Экология и проблемы безопасности товаров народного потребления: учебное пособие / А. Н. Нескос, Т. А. Праченко, А. Ю. Леонов.— Харьков: ХНУ, 2001, - 284 с.

16. Николаева М. А. Товароведение потребительских товаров. Теоретические основы: учебник для вузов / М. А. Николаева. – М. : Норма, 2002. – 283 с.

17. Нормативна документація, стандарти, довідники.

18. Орлова Н.Я. Фрукти, ягоди, овочі, гриби та продукти їхньої переробки: підручник / Н.Я. Орлова, П.Х. Пономарьов. – Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2002. – 360.

19. Орлова Н.Я. Продовольчі товари. Фрукти, ягоди, овочі, гриби та

продукти їхньої переробки та допов. / Н.Я. Орлова, П. Х. Пономарьов – К.: Київ.торг.-екон. ун-т; 2007. – 416 с.

20. Пасальський Б.К. Хімія та методи дослідження сировини та матеріалів: навч. посіб. / [за ред. А.А. Мазаракі]. – Київ. нац.торг.-екон. ун-т, 2005. – 237 с.

21. Петрище Ф.А. Теоретические основы товароведения и экспертизы непродовольственных товаров: учебник: - 2-е изд. испр. / Ф. А. Петрище. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К» 2006. - 510с.

22. Пономарьов П.Х. Генетично модифікована продовольча сировина і харчові продукти, вироблені з її використанням: навч. посіб. (для студентів вищих навчальних закладів). / П.Х. Пономарьов, І.В. Донцова. – К: Центр учбової літератури, 2009. – 126 с.

23. Пономарьов П. Х. Безпека харчових продуктів та продовольчої сировини: навчальний посібник / Пономарьов П. Х., Сирохман І. В. – К.: Лібра, 1999. – 272 с.

24. Рудавська Г.Б. Харчові концентрати: підручник / Г.Б. Рудавська, Є.В. Тищенко. Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 320.

25. Рудавська Г.Б. Молочні та яєчні товари: підручник / Г.Б. Рудавська, Є.В. Тищенко. – К.: Книга, 2004. – 392 с.

26. Санітарні норми та правила в Україні. – 4-те вид., змін. / Упоряд. О. М. Роїна. – К.: КНТ, 2010. – 528с.

27. Сирохман І.В. Товарознавство продовольчих товарів: підручник / Сирохман І.В., Задорожний І.М., Пономарьов П.Х. 4-е вид., переробл. і допов. – К. : Лібра, 2007. – 660 с.

28. Сирохман І. В. Товарознавство продовольчих товарів : підручник / Сирохман І. В., Задорожний І. М., Пономарьов П. Х. – К. : Лібра, 2007. – 600 с.

29. Сирохман І.В. Товарознавство смакових товарів / І.В. Сирохман, Т.М. Раситюк. Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2003. – 428 с.

30. Сирохман І.В. Товарознавство м'яса і м'ясних товарів / І.В. Сирохман, Т.М. Раситюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 384 с.

31. Смоляр В. І. Харчова експертиза: підручник / В. І. Смоляр. – К.: Здоров'я, 2005. – 448 с.

32. Товарознавство продовольчих товарів (лабораторний практикум) / [Тищенко Є. В., Рудавська Г. Б., Орлов М. П. та ін.] – К. : Київ. держ. торг.-екон. ун-т, 2000. – 411 с.

33. Теоретичні основи товарознавства / Ю.Т. Жук, В.А. Жук, Н.К. Кисляк, М.К. Кушнір, Н.Ю. Орлова, М.А. Салашинський. – К.: НМЦ «Укоопосвіта», 2000. – 336.

34. Теоретичні основи товарознавства: підручник / [За заг. ред. Ю.Т. Жука]. – Львів: Компакт – ЛВ, 2009. – 480 с.

35. Титаренко Л. Д. Теоретичні основи товарознавства: навчальний посібник / Титаренко Л. Д. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 227 с.

36. Тищенко Є.В. Харчові жири: підручник / Є.В. Тищенко, П.Х. Пономарьов. Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 225.

37. Шепелев А. Ф. Товароведение и экспертиза силикатных и строительных товаров: Учебное пособие./ А. Ф. Шепелев, В. А. Галаджеян, А. Торев. – Ростов н/Д: издательский центр «МарТ», 2002. – 176 с.

38. Шепелев А. Ф. Товароведение и экспертиза ювелирных и металлохозяйственных товаров. (серия «Учебники, учебные пособия» / А. Ф. Шепелев, И. Я. Печенежская. – Ростов н/Д: издательский центр «МарТ», 2002. – 348 с.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ

1. Основні принципи товарознавства, їх класифікація та характеристика
2. Об'єкти товарознавчої діяльності. Асортиментна, якісна і кількісна характеристики товарів
3. Суб'єкти товарознавчої діяльності та їх характеристика
4. Основні принципи товарознавства, їх класифікація та характеристика
5. Характер і суть потреб населення в продовольчих і непродовольчих товарах. Абсолютні, дійсні і платоспроможні потреби
6. Класифікація товарів: визначення та характеристика. Основні елементи наукової класифікації товарів
7. Методи класифікації товарів. Ієрархічний та фасетний методи класифікації товарів, їх переваги і недоліки
8. Система класифікації товарів як сукупність методів і правил класифікації
9. Кодування товарів, основні поняття та визначення. Правила кодування та структура коду
10. Способи та методи кодування товарів, їх класифікація та характеристика. Переваги і недоліки різних методів кодування
11. Штрихове кодування товарів: визначення, основні принципи, класифікація та структура коду
12. Класифікація асортименту товарів: основні поняття і види
13. Властивості і показники властивостей асортименту, їх визначення та характеристика
14. Управління асортиментом товарів. Основні напрямки формування асортименту
15. Зберігання товарів. Основні групи товарів за термінами зберігання, їх характеристика. Режими зберігання товарів

16. Тара і пакувальні матеріали. Значення у збереженості якості продовольчих і непродовольчих товарів. Класифікація та характеристика
17. Товарні і матеріальні втрати, їх суть, причини виникнення і методи запобігання втратам товарів
18. Засоби і форми інформації про товар. Основні види інформації про товар
19. Види інформації про товар. Інформаційні знаки
20. Товарні знаки. Види і значення в комерційній діяльності
21. Зерно: характеристика основних видів зернових культур, склад, класифікація, вимоги до якості, особливості зберігання
22. Боршно: споживні властивості, формування асортименту, вимоги до якості, зберігання, дефекти
23. Крупи: споживна цінність, класифікація, формування асортименту, вимоги до якості, дефекти та зберігання
24. Макаронні вироби: споживні властивості, класифікація, формування асортименту, вимоги до якості, зберігання, дефекти
25. Хлібобулочні вироби: споживні властивості, формування асортименту, основні класифікаційні групи, вимоги до якості, зберігання
26. Крохмаль, цукор, мед: споживні властивості, класифікація, формування асортименту, вимоги до якості, зберігання
27. Мед і фруктово-ягідні кондитерські вироби: споживні властивості, класифікація, формування асортименту, вимоги до якості, зберігання
28. Цукерки і драже: споживні властивості, класифікація, формування асортименту, вимоги до якості, зберігання
29. Шоколад і шоколадні вироби: споживні властивості, формування асортименту, вимоги до якості, зберігання
30. Боршняні кондитерські вироби: споживні властивості, класифікація, формування асортименту, вимоги до якості, зберігання
31. Свіжі овочі: класифікація та господарсько-ботанічні сорти, вимоги до якості, хвороби та зберігання
32. Фрукти та ягоди: класифікація, помологічні сорти, споживні властивості, вимоги до якості, хвороби, зберігання
33. Продукти переробки фруктів та овочів споживні властивості, класифікація, формування асортименту, вимоги до якості, зберігання
34. Горілка і лікero-горілочні вироби: споживні властивості, класифікація, формування асортименту, вимоги до якості, зберігання
35. Коньяки: споживні властивості, класифікація, формування асортименту, вимоги до якості, зберігання

36. Прянощі і приправи: споживні властивості, класифікація, формування асортименту, вимоги до якості, зберігання
37. Пиво і безалкогольні напої: споживні властивості, класифікація, формування асортименту, вимоги до якості, зберігання
38. Кава і кавові напої: споживні властивості, класифікація, формування асортименту, вимоги до якості, зберігання
39. Чай і чайні напої: споживні властивості, класифікація, формування асортименту, вимоги до якості, зберігання
40. Молоко і вершки: споживні властивості, класифікація, формування асортименту, вимоги до якості, зберігання
41. Кисломолочні продукти: споживні властивості, класифікація, формування асортименту, вимоги до якості, зберігання
42. Сири сичужні: споживні властивості, класифікація, формування асортименту, вимоги до якості, зберігання
43. Молочні консерви, сухі молочні продукти і морозиво: споживні властивості, класифікація, формування асортименту, вимоги до якості, зберігання
44. М'ясо забійних тварин, класифікація і товарна характеристика, розрубання туш і маркування м'яса
45. М'ясо птиці. споживні властивості, класифікація, формування асортименту, вимоги до якості, зберігання
46. Варені ковбасні вироби: споживні властивості, класифікація, формування асортименту, вимоги до якості, зберігання
47. Напівкопчені, копчені і сиров'ялені ковбаси: споживні властивості, класифікація, формування асортименту, вимоги до якості, зберігання
48. Олії: споживні властивості, класифікація, формування асортименту, вимоги до якості, зберігання
49. Маргарин: споживні властивості, класифікація, формування асортименту, вимоги до якості, зберігання
50. Класифікація промислових риб. Характеристика родин осетрових, лососевих, оселедцевих, коропових
51. Характеристика класифікаційних ознак непродтоварів
52. Споживна вартість і споживні властивості непродтоварів
53. Споживні властивості непродтоварів: визначення і перелік груп
54. Текстильні товари. Текстильні волокна і нитки.
55. Класифікація і характеристика природних, штучних і синтетичних волокон (волокноутворююча речовина, будова і основні властивості).
56. Класифікація текстильних ниток і характеристика асортименту, основні властивості текстильних ниток. Тканини.

57. Фактори, що формують споживні властивості тканин в процесі виробництва
58. Класифікація і характеристика ткацьких переплетень
59. Основні властивості тканин. Оцінка якості тканин
60. Класифікація і характеристика асортименту тканин різного волокнистого складу та призначення.
61. Сучасний стан розвитку швейного виробництва
62. Формування споживних властивостей у процесі виготовлення
63. Трикотажні товари. Стан виробництва. Класифікація та характеристика трикотажних полотен
64. Асортимент і споживні властивості взуттєвих матеріалів. Загальна характеристика взуттєвих матеріалів, їхня класифікація
65. Загальне уявлення про хімічні побутові товари, їх роль у полегшенні праці, класифікація за різними ознаками. Характеристика мийних засобів, їх призначення, загальна класифікація.
66. Скляні побутові товари. Загальні відомості про скло. Стан і перспективи розвитку ринку. Формування споживних властивостей в процесі виробництва
67. Класифікація кераміки. Стан і перспективи розвитку ринку. Формування споживних властивостей в процесі виробництва. Класифікація і характеристика асортименту (фарфорових, фаянсових, майолікових і гончарних) виробів
68. Металогосподарські товари. Стан і перспективи виробництва. Класифікація товарів. Формування споживних властивостей
69. Стан і перспективи розвитку виробництва меблів в Україні. Класифікація і характеристика асортименту меблів
70. Стан і перспективи виробництва екологічно безпечних побутових електричних приладів. Класифікація електропобутових товарів. Формування споживних властивостей
71. Основи сертифікації і стандартизації непродтоварів
72. Асортимент непродтоварів та управління ним
73. Поняття про функціональні комплекси товарів
74. Поняття про фальсифікацію товарів та захист від неї. Види та їх коротка характеристика
75. Основні поняття якості товарів. Основні фактори, що визначають якість товарів
76. Оцінка якості продовольчих товарів. Градація якості. Дефекти товарів
77. Фактори якості товарів. Методи оцінки рівня якості товарів
78. Методи дослідження властивостей і якості товарів та їх групування
79. Органолептичні методи оцінки якості товарів. Суть, умови проведення, переваги та недоліки

80. Вимірювальні методи оцінки якості товарів. Суть, умови проведення, переваги та недоліки

81. Фізико-хімічні, мікробіологічні та біохімічні процеси, що відбуваються у продовольчих товарах при зберіганні

82. Експертиза, визначення, мета, завдання. Відмінні особливості від контролю якості. Роль та функції ТПП

83. Класифікація експертизи, характеристика суб'єктів, об'єктів експертизи, вимоги до експертів

84. Методи товарної експертизи, їх класифікація, характеристика окремих видів

85. Організація проведення товарознавчої експертизи та документальна експертиза

86. Експертиза кількості товарів

87. Експертиза якості товарів, оформлення результатів

88. Екологічна експертиза. Суб'єкти, об'єкти екологічної експертизи, особливості проведення

89. Особливості експертизи зерноборошняних товарів

90. Особливості експертизи свіжих плодів, овочів та продуктів їх переробки

Голова предметної комісії,

д.е.н., професор

В. В. Апопій